DR. ANDICS ERZSÉBET

ELLENFORRADALOM ÉS BETHLENI KONSZOLIDÁCIÓ

SZIKRA

DR. ANDICS ERZSÉBET

ELLENFORRADALOM ÉS BETHLENI KONSZOLIDÁCIÓ

HARMADIK KIADÁS
23.001 — 53.000

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1949

Felelős kiadó: Aczél Tamás
Légrády-nyomda, Budapest. Igazgató: Agárdi Károly.

Az 1918—19-es forradalmak bukásával Magyarországon a régi uralkodó osztályok kerültek újra hatalomra és igyekeztek ott folytatni a dolgokat, ahol 1918 októberében, a forradalmak előtt, abbahagyták. Amikor 1919 augusztusában megint visszajöttek, sok tekintetben el lehetett róluk mondani, hogy „se nem tanultak, se nem felejtettek". Ennek ellenére az ellenforradalom győzelmével új korszak kezdődött a maga sajátságos vonásaival, mégpedig a magyar történelemnek talán legszomorúbb korszaka.

Magyarország elmaradott, „arisztokratikus", azaz reakciós, félfeudális kormányzatú ország volt 1918 előtt is. Antidemokratikus szociális és politikai berendezkedésünk, a feudális jellegű nagybirtok szinte korlátlan uralma, a népi tömegek jogfosztottsága és nyomora hazánkat már az első világháború előtt a legélesebb szociális és politikai ellentétek és harcok színterévé tette. Ezek az ellentétek 1919 után a végsőkig kiéleződtek. Az ország gyeplőjét újra kezükbe ragadó osztályok a forradalmak után fokozott gyűlölettel fordultak szembe a magyar néppel, rettegtek minden haladó gondolattól és ezért kormányzási módszereikben, bel- és külpolitikájukban még reakciósabbak és agresszívebbek lettek, mint voltak a forradalmak előtt. Ugyanakkor a szakadék ezen osztályoknak léte, a hatalomhoz való görcsös ragaszkodása és a magyar nép objektív életérdekei között még nagyobb lett, mint valaha.

Az ország reakciós vezetői úgy gondolták, hogy elsősorban az erőszak fokozásával, az „erős kéz" módszereinek az addiginál is nagyobb mérvű alkalmazásával biztosíthatják legjobban az általuk képviselt rend maradandóságát. Halálraítélt rendszerek képviselői, mint pl. a magyar nagybirtokos osztály, rendszerint a fizikai és szellemi terror növelésében látják utolsó menedéküket. A történelemben nem egyszer megismétlődő jelenség ez; ugyanakkor a legnagyobb csapás az illető ország népére. A történelmi fejlődés következtében megsemmisülésre ítélt rendszer eszeveszett kapaszkodása az élethez végső fokon akármilyen reménytelen, mégis, ha elhúzódik, rengeteg kárt okozhat, a tönk szélére vihet egy népet, esetleg egészen tönkre is teheti.

Az 1918—19-es forradalmak teljes sikertelensége nagy nemzeti szerencsétlenség volt. A magyar nép kísérlete, hogy szervesen bekapcsolódjék az európai haladásba, ismét hajótörést szenvedett. Megkezdődött huszonötéves tragédiánk, amely a fasizmus oldalán a szabadságszerető emberiség ellen vívott háborúban és az ezt követő összeomlásban érte el mélypontját.

AZ ELLENFORRADALOM GYŐZELME ÉS A FEHÉRTERROR

A tanácshatalom bukásakor, 1919 augusztus 1-én Peidl Gyula vezetésével ú. n. szakszervezeti kormány vette át a hatalmat. A kormányban főleg a szakszervezetek jobboldali vezetői voltak képviselve. A Peidl-kormány legelső rendelkezéseképen augusztus 2-án amnesztiát adott a tanácskormány által letartóztatott ellenforradalmároknak, augusztus 4-én megszüntette a tanácshatalomnak az üzemek és házak szocializálására vonatkozó rendeleteit, visszaállította a régi rendőrséget. A Peidl-kormány rövid életű volt. Augusztus 3-án bevonultak a románok Budapestre, augusztus 6-án a magyar ellenforradalmárok egy kis csoportja két század román katona segítségével eltávolította a szakszervezeti kormányt, augusztus 7-én Friedrich István vezetésével nyiltan ellenforradalmi kormány alakult.

A szakszervezeti kormánynak román katonák segítségével történt eltávolítása híven visszatükrözi azt a körülményt, hogy a magyar ellenforradalom idegen katonai segítséggel, nevezetesen román szuronyokkal győzött. Külföldre menekült nagybirtokosaink, iparbáróink és ezek katonai és politikai kiszolgálói 1919-ben a magyar nép olyan egységes elutasító magatartásával találták magukat szemben, hogy egyetlen reményük a külföldi segítség maradt. A magyar nép által elűzött Horthyék, Bethlenek, Telekik nem riadtak vissza attól, hogy ellenséges hatalmak fegyveres fellépését sürgessék saját népük és országuk ellen. Csak nemzetüktől teljesen elszakadt, azzal semmi közösséget nem

érző, annak törekvéseivel ellenségesen szembenálló gyökerüket vesztett rétegek tehették meg azt, amit a magyar úri osztályok megtettek, hogy t. i. a legszorosabban együttműködtek ellenséges hatalmakkal, ezeknek Magyarország ellen irányuló tevékenységét minden eszközzel támogatták, egészen a katonai kémkedésig, az országot védő magyar hadsereg hátbatámadásáig, az ellenséghez való nyilt átpártolásig.

Abban, hogy a szakszervezeti kormány egy teljes hétig sem tudta magát fenntartani, nem volt semmi meglepő.

Nyilvánvaló volt, hogy a reakció maradéktalanul ki fogja használni győzelmét és a legmérsékeltebb polgári demokráciát sem fogja tűrni. A forradalom bukása földreteperte a munkásosztályt. A munkásság, mely nem volt elég erős, hogy megvédje a munkáshatalmat, ugyanúgy nem tudta biztosítani a polgári demokratikus rendszert sem, amelyet a szakszervezeti kormány igyekezett visszaállítani.

A románok győzelme nyomán indult el Szegedről az úgynevezett „nemzeti hadsereg", jobban mondva az az egynéhányezer főből, főkép tisztekből álló ellenforradalmi fegyveres alakulat, amelynek tagjai esküt tettek, hogy a régi reakciós Magyarország visszaállítása érdekében „saját véreikkel" szemben is felveszik a harcot. Horthy Miklós ennek a hadseregnek az élén nem Budapestre ment, ahol a románok voltak, hanem messze elkerülve őket, a Dunántúlra vonult; nem az ellenségnek az országból való kiűzése, hanem a magyar nép „megbüntetése" volt a célja. Siófok és Dunántúl egyéb helyei voltak annak az igen kevéssé dicsőséges „hadjáratnak" az állomásai, amelynek darutollas tiszturak által rendezett „népítéletek", élve eltemetett kommunisták és szociáldemokraták, leírhatatlan vérengzések jelezték útját.

Itt, a Dunántúlon várta meg a „nemzeti hadsereg", míg a románok elhagyták a fővárost. Ez november 14-én következett be. November 16-án Horthy Miklós fehér lován bevonult Budapestre; a dunántúli rémségek híre mindenhol már megelőzte őt. Leplezetlen gyűlölettel hevítve a magyar kultúrával és haladással, a demokratikus gondolattal és a

szocialista munkásmozgalommal szemben, Horthy a Duna partján „tetemre hivta" a „bűnös Budapestet" és biztosította afelől, hogy martalócai „büntetni is tudnak, ha kell".

Az ellenforradalmi bosszúállás műve tulajdonképen már a román megszállás idején megkezdődött. A börtönök már akkor megteltek kommunistákkal, szocialistákkal és demokratákkal. Horthy bevonulásával a terror a végsőkig fokozódott. Az ellenforradalmi hadsereg tagjainak tág terük nyílt arra, hogy bárkit bírói ítélet nélkül, mint „összeesküvő kommunistát", akár az utcán felkoncoljanak. A Gellért-szállóban, a Britanniában és különböző kaszárnyákban elhelyezett tiszti különítmények rettegésben tartották az egész fővárost. Véres zsidóüldözés kezdődött. Hasonló volt a helyzet az egész országban. Kecskeméten Héjjas Iván vezetésével összefogdostak mintegy száz embert, kivitték őket az orgoványi erdőbe és legyilkolták. Senkinek az élete és a vagyona nem volt biztonságban. Az ország tulajdonképeni urai a Prónay-, Ostenburg- és egyéb különítmények voltak.

AZ ELSŐ ELLENFORRADALMI NEMZETGYŰLÉS

A magyarországi fehérterror szörnyűségei olyan méreteket öltöttek, hogy a győztes antantállamok közvéleményét is nyugtalanítani kezdték. 1919 októberében Budapestre jött Clark angol diplomata, hogy tárgyalásokat kezdjen a különböző pártok vezetőivel egy koalíciós kormány létrehozása érdekében, amelybe Clark a szocialisták bevonását is szükségesnek tartotta. Ezeknek a tárgyalásoknak eredményeképen alakult meg 1919 november végén a Huszár-kormány. Két jobboldali szociáldemokrata is résztvett a kormányban: Peyer Károly mint népjóléti és munkaügyi miniszter, valamint Miákits Ferenc mint kereskedelemügyi államtitkár. Ennek a kormánynak működése idején akasztották fel Korvin Ottót, László Jenőt és másokat azért, mert a tanácshatalom idején cselekvő szerepet játszottak.

A Clark-kal kötött megegyezés értelmében a Huszár-kormánynak ki kellett írnia a nemzetgyűlési választásokat éspedig az általános választójog alapján. A választások 1920 január 21—26-án meg is történtek, azonban a formaszerinti általános választójog ellenére távolról sem voltak demokratikus választások. Az országban a legvéresebb ellenforradalmi terror dühöngött. A munkásság, a parasztság, a haladó értelmiség legjobb, legtevékenyebb elemei börtönben vagy emigrációban voltak, sokakat közülük meggyilkoltak. Az úgynevezett demokratikus választások 1920 elején csak a külföld megnyugtatását célozták

arranézve, hogy az országban szabadon nyilvánulhat meg a népakarat. A valóságban arról, hogy a kommunista párt résztvegyen a választásokon, szó sem lehetett, hiszen az ellenforradalom a kommunisták fizikai kiirtását tűzte ki célul. De kénytelen volt a választásokon való részvételtől tartózkodni a szociáldemokrata párt is, miután a párt egész sor képviselőjelöltjét különböző ürügyek cimén letartóztatták és jónéhány évre elítélték.

Az 1920 februárjában összeült nemzetgyűlés kifejezetten ellenforradalmi jellegű volt: két nagy párt uralkodott rajta, a Nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló Kisgazdapárt és a Keresztény Egyesülés pártja (a volt Katolikus Néppárt).

Ez a nemzetgyűlés választotta 1920 március 1-én Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává. A huszonötéves reakciós korszak sajtója, tankönyvei stb. utólag legendákat terjesztettek arról, hogy a magyar nemzet milyen egyöntetű lelkesedéssel választotta Horthyt államfővé. A valóság másként festett. A volt fehér emigráns, Gratz Gusztáv *A forradalmak kora* című munkájában a következőképen számol be a kormányzóválasztás lefolyásáról:

„Az országgyűlés palotája Rakovszky István nemzetgyűlési elnöknek másnap tett bejelentése szerint katonai kordonnal volt elzárva, úgyhogy a képviselők szabad mozgásának lehetősége korlátozva volt. Egyes képviselők egyáltalán nem tudtak a nemzetgyűlésbe eljutni, sőt Korányi báró pénzügyminisztert sem engedték be, még akkor sem, amikor miniszteri minőségét igazolta. A nemzetgyűlés folyosóit is katonatisztek lepték el, akik — összesen százötvenen — őrséget alakítottak (a nemzetgyűlésnek összevissza 207 tagja volt. A. E.) *és az összes lépcsőket megszállták, sőt Huszár miniszterelnök szavai szerint, még az ülésterembe is felfegyverzett katonatisztek jöttek be.“**

Az idézettek alapján túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Horthy Miklóst tulajdonképen különítményei emelték a kormányzói székbe.

** Gratz Gusztáv: A forradalmak kora, 282. old.*

Ebben az időben már bizonyos ellentétek alakultak ki a kormány és a különítmények között. Ez utóbbiak garázdálkodása annyira veszélyeztette az ország hírnevét, hitelképességét, olyannyira lehetetlenné tette a termelőmunka helyreállítását, a normális élet megindulását, hogy maga a Huszár-kormány is kénytelen volt ellenük felemelni szavát. Harc indult meg a kormány és a különítmények között a hatalomért. A különítmények mindennek ellenére zavartalanul tovább folytatták működésüket, hiszen maga a kormányzó állt mögöttük és biztosította büntetlenségüket.

Horthy Miklóst, még 1919 szeptemberében, Siófokon felkeresték a Nemzeti Hadsereg dunántúli rémtettei miatt nyugtalankodó politikusok: Andrássy Gyula, Beniczky Ödön, Bethlen István. Horthy kijelentette előttük, hogy a Nemzeti Hadseregnek a fővárosba való bevonulása után *„néhányan fürödni fognak"*.*

És hogy ez nem maradt puszta fenyegetés, mutatják azok a sorozatos gyilkosságok, amelyeket a különböző különítmények Horthynak és a Nemzeti Hadseregnek Budapestre való bevonulása után elkövettek és amelyeknek áldozatait a Dunába dobták. E gyilkosságok közül a legnagyobb feltűnést Somogyi Bélának, a „Népszava" szerkesztőjének és munkatársának, Bacsó Bélának meggyilkolása keltette. Hogy a gyilkosok felbujtója tulajdonképen ki volt, arról Beniczky Ödön, akkori belügyminiszter, mint a Somogyi-gyilkosság ügyében folytatott nyomozás legfőbb irányítója, a nyomozás adatainak teljes birtokában, részletes vallomást tett 1925-ben az illetékes katonai hatóságok előtt.

Beniczky elmondta, hogy néhány héttel a gyilkosság előtt a Gellért-szálló tiszti étkezdéjében a vacsorára összegyűlt tisztek között — jelen volt Horthy Miklós fővezér is — szóbakerült Somogyi Bélának egyik, a különítmények garázdálkodása elleni cikke.

---

* Beniczky Ödön vallomása a budapesti I. vegyesdandárparancsnokság ügyésze előtt. („Az Ujság" 1925 május 31-i számát az ügyészség Beniczky Ödön, akkori belügyminiszter ezidőben illetékes katonai hatóságok előtt tett vallomásának közléséért elkoboztatta, a lapot pedig betiltották.)

„Valaki a társaságban megjegyezte, hogy most már csakugyan ideje volna ezt a gaz Somogyi Bélát a Dunába tenni. Horthy Miklós fővezér úr őméltósága e kijelentéssel bontott asztalt:
‚Nem beszélni kell itt, hanem cselekedni!'
*Nemes verseny indult meg most a két különítmény, a Prónay-különítmény és az Ostenburg-különítmény között, melyiknek sikerül hamarább a fővezéri óhaj teljesítése...'"** — vallotta Beniczky Ödön.

Hogy ez a különítményi terror, amelynek a lelke maga Horthy volt, nemcsak a szocialisták és kommunisták ellen irányult, hanem mindenki ellen, aki a legkisebb mértékben is veszélyeztette a nagybirtokos érdekeket, mutatja, hogy a különítmények és Horthy hogyan viszonylottak még Nagyatádi Szabó Istvánhoz is, akitől pedig a földéhes paraszti tömegek érdekeinek gerinces védelme távol állt. Beniczky Ödön, akkori belügyminiszter, már idézett vallomásában elmondja, hogy a különítmények tervbevették Nagyatádi Szabó István elhurcolását is. A vallomásról felvett jegyzőkönyvben a következőket olvassuk:

„...A fővezér úrnak politikai beszélgetések alkalmával (Andrássy Gyula gróf, Rakovszky Iván, Beniczky Ödön) kedvelt szavajárása és karmozdulata volt:
‚Ha pedig Nagyatádi nem paríroz, akkor...'
És ekkor jobbkarjával mindig olyan mozdulatot tett, mint amikor valaki visszájáról döfi másnak a bordái közé a böllérbicskát.
*A Somogyi gyilkosságnak váratlanul gyors kinyomozása után a Nagyatádi-féle dologból semmi sem lett."***

De nem csupán a nyílt erőszak jellemezte ezt a korszakot. A tiszti különítmények és az ellenforradalmi rendkívüli bíróságok terrorja mellett bizonyos szociális demagógia is érvényesült. „Keresztény nemzeti újjászületés" volt az ellenforradalom jelszava. A tanácskormány egyes hibás intézkedései, főleg helytelen agrárpolitikája eltaszí-

---

* Beniczky Ödön vallomása a budapesti I. vegyesdandárparancsnokság ügyésze előtt. Az Ujság 1925 május 31.
** U. o.

totta a városi, de különösen a falusi középrétegeket. Ezt az ellenforradalom kihasználta. Az ellenforradalmárok még az emigrációban földet ígértek a parasztnak. Igyekeztek vele elhitetni, hogy vezetőszerepe lesz az ország kormányzásában. Hizelgett az ellenforradalom az értelmiségnek is, általában igyekezett elhitetni a középrétegekkel, hogy ezentúl ők lesznek az ország sorsának intézői. Ellenforradalmi tömegszervezetek (Ébredő Magyarok, Fajvédők stb.) megteremtésével törekedett az uralkodó osztály magának tömegbázist teremteni, főleg a városi kispolgárság, a zsírosparasztok stb. között.

Az első nemzetgyűlés padsoraiban nagyszámban ültek csizmás kisgazdák. A Kisgazdapárt a két nagy kormányzópárt egyike volt. A nagybirtokos osztály, a közismert arisztokrata politikusok ebben az időben jobbnak látták ideig-óráig a háttérben maradni és a politikai színpad előterén Sokorópátkai Szabókat és a Kuna P. Andrásokat szerepeltetni. Az ellenforradalom parasztdemagógiájának eszköze volt ugyancsak az első nemzetgyűlés által elfogadott, „A földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó" törvény, amelynek egyik pontja például a törpe- vagy kisbirtokosok földjének 15 holdra való kiegészítéséről beszélt. Ezt a törvényt a magyar uralkodó osztályok egy pillanatig sem vették komolyan és amint biztosabban érezték magukat a nyeregben, siettek megnyirbálni. Csúnya, hamis játéka volt ez az ezerholdak és nagybankok urainak a magyar parasztsággal, a nincstelen falusi tömegek földéhségével.

Az ellenforradalmi demagógia kedvelt és bevált eszköze az antiszemita uszítás volt. A lelkiismeretlen antiszemita heccelődés, úgyszintén a zsidók ellen foganatosított intézkedések elsősorban és csaknem kizárólagosan a kis zsidókat sujtották. A zsidó nagytőkések, az Ullmannok, Hatvany-Deutschok, Madarassy-Beckek és más iparbárók tevékenyen támogatták az ellenforradalmat és ugyanolyan haszonélvezői voltak annak, mint a Pallavicinik, Telekik, Bethlenek és a magyar történelmi arisztokrácia más családjai.

Az antiszemitizmus bevonul a törvényhozásba, a zsidóüldözés kormányzási módszer lesz, mint volt a cári Orosz-

országban és később a hitleri Németországban. A nemzetgyűlés a Huszár- és Simonyi-Semadam-kormányokat követő Teleki-kormány idején elfogadta a numerus claususról szóló törvényt. Ezt követte, ugyancsak Teleki Pál kormányzása alatt, a botbüntetés alkalmazását elrendelő törvény. Ez a nemzetgyűlés hozta létre a vitézi rendet is. A magyar ellenforradalom erős nosztalgiát árult el a középkor után.

A *„szegedi gondolat"*, az ellenforradalmi véres terror egyesítése a legzabolátlanabb nacionalista és szociális demagógiával, kifejezetten fasiszta természetű jelenség volt; a magyar ellenforradalom azzal, hogy minden haladó gondolatot üldözött, a legelemibb polgári jogokat felfüggesztette és a demokratikus elemek fizikai megsemmisítésére törekedett, megteremtette az első fasiszta diktatúrát Európában.

1920 januárjában a győztes hatalmak átnyujtották Magyarországnak a békefeltételeket. Ezek a feltételek rendkívül súlyosak voltak, még súlyosabbak, mint a rosszemlékű Vyx-jegyzék követelményei. Az ellenforradalmi kormány ennek ellenére elfogadta őket és 1920 június 4-én aláírta a trianoni békeszerződést. Ez a tény a magyar történelemből kitörölhetetlen és semmiféle irredenta dobverés nem tudott rajta változtatni. — A magyar uralkodó osztályok, a nagybirtokosok s nagytőkések a trianoni békeszerződéssel olyan rendkívül súlyos létfeltételeket fogadtak el Magyarország számára, amilyeneket a magyar munkások és parasztok kormánya nemcsak a leghatározottabban elutasított, de amelynek fegyveresen is ellenállt.

Az 1919 augusztusában uralomra került Horthy-rendszernek az antanttal és az antanthatalmak vazallusaival való hazaáruló együttműködés volt az alapja. Hogyan szegülhetett volna ellen ez a rendszer azoknak az erőknek, amelyeknek létét köszönhette? *Horthy-rendszer és Trianon egymástól elválaszthatatlanok.* E rendszer huszonöt éven át folytatott revizionista politikájának nem kis mértékben az is volt a célja, hogy igazi eredetét elleplezze, születésének csúf körülményeit a magyar néppel feledtesse. A Trianon miatti gyászfátyolos, cécós „honfibút" nagyranevelő Horthy-rendszer arra a gyilkosra emlékeztetett, aki a leghangosabban zokog áldozatának temetésén.

KONSZOLIDÁCIÓS KÍSÉRLETEK

A békeszerződés megkötése megszilárdította az ellenforradalmi rendszert. A magyar uralkodó osztályok úgy látták, eljött az ideje, hogy felszámoljanak a forradalmak hatását közvetlenül követő kornak olyan jelenségeivel, amelyek már feleslegessé, sőt kényelmetlenné váltak számukra. A különítmények uralma, a féktelen és nyílt fehérterror rontották az ország hitelét külföldön és az országon belül is akadályaivá váltak a nagybirtok és nagytőke konszolidálódásának. Az ellenforradalmi rendszernek különös tekintettel kellett lennie a külföld véleményére, mert hiszen nyilvánvaló volt, hogy az ország egészségtelen, a végletekig menőn antidemokratikus, erős feudális bélyeget magánviselő gazdasági és szociális felépítése következtében sem a magyar mezőgazdaság, sem az ipar nem tud lábraállni jelentős külföldi kölcsönök nélkül. A világ közvéleménye viszont ebben az időben a legnagyobb felháborodással figyelte, hogy Magyarországon a reakció hogyan gyilkolja a magyar népet. Az európai, sőt a világsajtó arra kényszerült, hogy állandóan foglalkozzék a magyar fehérterror rémségeivel. 1920 júliusában a Szállítómunkások Világszövetsége a fehérterror elleni tiltakozásaképen bojkott alá helyezte Magyarországot. Mindezekkel a tényekkel számolva, tehát nem meggyőződésből vagy emberségből, hanem elsősorban a külföld kedvéért, a külföldi kölcsönök biztosítása érdekében tartotta a magyar reakciós rendszer szükségesnek a magyar fehérterror bizonyos fékezését, jobban mondva gondosabb leplezését.

Belpolitikailag is tűrhetetlen volt a helyzet. A különítmények rémuralma, az a körülmény, hogy az állami szervek és maga a kormány nem voltak urai a helyzetnek, lehetetlenné tette bárminemű rendszeres munka megindítását, elsősorban akadályává vált a gazdasági romlás feltartóztatásának. De az 1919—20-ban kialakult helyzet más veszélyeket is rejtett magában a magyar nagybirtok és nagytőke számára. Mindaddig, amíg a kispolgári rétegeknek szavuk volt mind az állami szervekben — nemzetgyűlés, kormány — mind a különböző társadalmi szervezetekben, — MCVE, Ébredő Magyarok (a különítmények is tulajdonképen a lezüllött kisexisztenciák gyűjtőhelyei voltak) — mindaddig a magyar uralkodó osztályok nem voltak biztosítva a nagybirtokellenes és nagykapitalistaellenes irányzatok érvényesülésével szemben. Magában az antiszemita tömeghangulatban nagy adag szociális elégedetlenség nyilvánult meg. A kispolgári tömegek azt a szerepet, amit nekik a nagybirtokos, nagytőkés reakció szánt: a forradalmi népmozgalmak felszámolását, a tömegterror megszervezését, ebben az időben, 1920 második felében, 1921 elején már elvégezték, további akcióbantartásuk feleslegessé vált, követeléseik, szociális illúzióik viszont egyre terhesebbekké váltak az uralkodó osztályok számára. A nagybirtokosokat különösen nyugtalanította a parasztság földosztásra irányuló törekvései. Az 1920-as földreformtörvényt nagybirtokosaink túlmesszemenőnek találták. Nem érezte magát eléggé biztonságban a nagytőke sem. Mindezek a meggondolások arra késztették a nagybirtokot és nagytőkét, hogy a kispolgári rétegeket visszaszorítsa és mind központi, mind helyi méretekben ismét saját megbízható emberei kezébe tegye a kormányzás gyeplőjét.

Ezekkel a törekvésekkel lehet magyarázni, hogy már 1920 nyarán számításba jött Bethlen István miniszterelnöksége. Ilyen törekvések többé-kevésbbé megnyilvánultak Teleki Pál kormányánál. A legitimizmus megerősödésének ebben az időben ugyancsak itt volt a gyökere.

Kifejezetten legitimista volt a nagybirtokosok nagy része, főkép az egyházi és általában a kötött nagybirtokok urai, akik a királyi hatalom védelme alatt nagyobb biztonságban érezték volna magukat. De nemcsak a mágnások, a

Zichyk, Andrássyk, Apponyik és Eszterházyk voltak a Habsburg-uralom visszaállításának hívei, hanem a magyar nagytőke is túlnyomóan legitimista beállítottságú volt. A legitimisták akciója volt Károly király puccsszerű hazahozatala 1921 tavaszán és másodszor ugyanez év októberében. Mindkét kísérlet külföldi beavatkozás következtében vallott kudarcot. Románia, Jugoszlávia, Csehszlovákia legerélyesebben tiltakoztak IV. Károly visszatérése ellen. Az antantnagyhatalmak is kijelentették, hogy nem tűrhetik a Habsburg-ház visszatérését a magyar trónra. 1921 novemberében a nemzetgyűlés a külföld nyomására kimondja, hogy a Habsburg-család elvesztette jogát a magyar trónra.

A BETHLEN-KORMÁNY MEGALAKULÁSA

Az 1918 előtti politikai viszonyok visszaállítására irányuló törekvések középpontjába egyre inkább Bethlen István gróf személye került. Bethlen a Tisza-éra politikai gárdájából került ki. Az OMGE egyik vezető embere, a nagybirtokos érdekek aktív védelmezője volt. A forradalmak előtti parlamentben a nemzetiségi kérdés szakértőjének számított, különösen Erdély kérdésével foglalkozott sokat. Hogy milyen szellemben, arranézve elég, ha megjegyezzük, hogy azok közé tartozott, akik Tisza István politikáját a nemzetiségekkel, különösen a románokkal szemben, túl engedékenynek tartották. Nem véletlenül esett az uralkodó osztályok választása Bethlen Istvánra akkor, amikor arról volt szó, hogy végre olyan kormányelnök kerüljön az ország élére, aki a dolgozó népi tömegek költségére végrehajtja a nagybirtok és nagytőke gazdasági és politikai konszolidálását. Bethlen István Tisza István hagyományainak továbbfolytatója volt a magyar politikában. Ha módszereiben kevésbbé volt merev, ha nemcsak az erőszak, hanem a furfang eszközeit is alkalmazta, ez abban leli magyarázatát, hogy a forradalmak tanulságai egyre-másra megtanították azért az uralkodó osztályokat. Ha a multban tisztán a leplezetlen és nyers erőszakra építették az uralmukat, úgy a forradalmak utáni korszakban az erőszakon kívül, ha nem is követték a szociális reformok módszerét — mert erre nem voltak hajlandók —, de legalábbis igyekeztek ennek az olcsó látszatát kelteni és erre a kisgazdákkal parolázó Bethlen István gróf nagyon megfelelt.

*„Ebben az országban a politikai élet gerince a magyar történelmi osztály és a kisgazdatársadalom összefogásán alapul... Annak, aki ebben az országban nemzeti politikát akar csinálni, azt erre a két társadalmi osztályra kell alapítania"**

— így összegezte Bethlen politikájának alapelveit tíz esztendő multán.

Valójában Bethlennek kormányrakerülése után legsürgősebb tennivalója volt megszüntetni az önálló Kisgazdapártot, mivel e párt egy részének komoly földreformra való törekvéseit a nagybirtok érdekei szempontjából veszélyesnek találta. Bethlen a Kisgazdapárttal való egyesülés útján egységes kormánypártot teremtett, amelyben az élen nagybirtokosok állottak, s a kisgazdák háttérbe szorultak. Ezt az egységes kormánypártot Bethlenék elsősorban úgy értelmezték, mint *„a földreformmal kapcsolatos demagógiával szemben kiépített egységes nagy védőgátat"*.** 1922 elején alakult meg véglegesen az Egységes Párt, amely hivatott volt a nagybirtok és nagytőke szempontjából teljesen megbízható és főkép stabil parlamenti többség megteremtésére.

Bethlen azonban nem elégedett meg a konzervatív és reakciós politikai erők koncentrálásával. A Szociáldemokrata Pártot is igyekezett politikai befolyása alá vonni és így az ellenforradalmi rendszert a baloldali ellenzék támadásával szemben is bizonyos fokig biztosítani. 1921 végén írta alá a kormány részéről Bethlen, Vas, Klebelsberg, stb., a szociáldemokrata párt részéről Peyer Károly, Farkas István, Propper Sándor és mások azt a titkos paktumot, amely — miután a magyar munkásmozgalom baloldali elemei nyilvánosságra hozták —, olyan nagy felháborodást váltott ki nemcsak a magyar, de a nemzetközi munkásság körében is. Az egyezmény értelmében a kormány kötelezi magát, hogy beszünteti a Szociáldemokrata Párt üldözését, sőt lehetővé teszi számára, hogy a választásokon a párt nagyobb számú mandátumhoz jusson. A kormány ígéretet tett továbbá egy kisebb méretű politikai amnesztia megadására és az internálótáborok fokozatos megszüntetésére is.

---

* Gróf Bethlen István beszédei és írásai. II. köt.

** U. o. II. köt. 328. old.

Ezzel szemben a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetői lemondtak a mezőgazdasági proletariátus megszervezéséről, azaz a magyar nép szociálisan legsúlyosabb helyzetben levő, legelesettebb és leginkább kizsákmányolt rétegének védelméről a mindenható nagybirtokkal szemben. Az egyezményt aláíró szociáldemokraták kötelezték magukat továbbá arra, hogy a kormánnyal szemben lojális és mérsékelt ellenzék szerepére szorítkoznak és külföldi összeköttetéseiket sem használják fel a magyar ellenforradalmi rendszer elleni harcra.

Bethlen ezekután legközelebbi tennivalójának az általános, titkos választójog megszüntetését tekintette. A választójog titkosságát „a magyar ember nyílt jellemével összeférhetetlen"-nek nyilvánította. Ennél mindenesetre őszintébb beszéd volt, amikor kijelentette, hogy „proletár nemzet vagyunk s az általános, titkos választójog sötétbe ugrást jelentene", már t. i. az uralkodó osztályoknak.

Az 1922-ben kiadott választójogi rendelet értelmében csak azok a férfiak tarthatták meg választójogukat, akik 24-ik életévüket betöltötték, tíz éve magyar állampolgárok, kétévi egyhelybenlakást és legalább négy elemiiskolai osztály elvégzését tudták igazolni. Nőknél a korhatár 30 év volt és hat elemiiskolai osztály elvégzése volt szükséges. A nők választójogát tehát különösen megszűkítették. Mint a választójogi törvény indokolásában olvassuk, csak olyan meggondolásból hagyták meg, hogy a nők „oly értékes konzervatív erőt képviselnek, amelynek érvényesülése a politikai életben, főként a választójog általánossá tétele esetén csakis nyereséget jelent". Európában nem volt még egy ország, amelyben hasonló szűk, népellenes választójog lett volna érvényben. A Bethlen-féle választójog reakciós voltát még fokozta az a körülmény, hogy a választások általában nyíltak voltak a törvényhatósági joggal felruházott városok kivételével, ez volt a kialkudott engedmény a Szociáldemokrata Párt számára. Magyarországon Bethlen idejében felújul a hírhedt magyar választási gyakorlat: vesztegetésekkel, itatással, az egész vármegyei apparátus mozgósításával, csendőrség kivonultatásával, stb. Gyakran előfordult, hogy az ellenzéki szavazókat megakadályozták a szavazásban, az ellenzéki jelölteket

letartóztatták. Nem egyszer vér folyt a választásokon. Ez a választási rendszer a kormánypártnak állandóan kétharmados többséget biztosított, ez azonban lényegében nem annyira választott, mint kinevezett többség volt.

Bethlen és a mögötte felsorakozott magyar nagybirtok és nagytőke azonban ezt a reakciós választójogot is túl szélesnek, az így összegyűlt nemzetgyűlést is túl demokratikusnak találta. A népképviseleti szerv ellensúlyozására sietnek újra feltámasztani a felsőházat.

A Bethlen-kormány 1925-ben keresztülviszi, hogy a törvényhozó testület megint kétkamarás lesz, 1926-ban az országgyűlés törvényt fogad el a felsőház megalakításáról.

*„Külön felsőház megszervezésének szükségessége fokozott mértékben jut előtérbe a választójog kiterjesztésével. A választójog nagymérvű kiterjesztése következtében a népképviseleti kamara jelentékeny része már nem jog- és törvénytudó emberekből alakul és nincs biztosíték arra nézve, hogy ebben az első kamarában a szakszerűség szempontjai minden esetben érvényesülhetnek."**

Az indokolás különös aggodalmat fejez ki amiatt, hogy a népképviseleti szerv: az országgyűlés tagjai törvényhozó munkájukban

*„elhatározásukat inkább pártszempontoktól és a kormány iránt való bizalom kérdésétől teszik függővé."***

Az újonnan megalakított felsőháznál ettől valóban nem kellett tartani. Itt az urak teljesen maguk között voltak.

„A Csekonicsok a Bánátból, a Bethlenek és Telekiek Erdélyből, az Andrássyak Felsőmagyarországból és így tovább" — írta a felsőház megnyitására összegyűltekről a hozsannázó kormánysajtó.***

Annak demonstrálására, hogy a magyar uralkodó osztályoknak eltökélt szándékuk ott folytatni a politikát, ahol 1918-ban a forradalom kényszerítő nyomására abbahagyták, a felsőház első ülését ugyanaz a Wlassics Gyula báró nyitotta

* 1926 : XXII. t.-c. Indokolás.
** U. o.
*** Budapesti Hirlap 1927 február 1.

meg, aki 1918 november 16-án, a Magyar Népköztársaság kikiáltásának napján a főrendiház üléseit „berekesztette".

A Bethlen által visszaállított felsőház tagjai részint hivataluknál fogva viselték ezt a tisztséget: országos méltóságok hordozói, az egyházak, különösen nagyszámban a katolikus egyház képviselői. Bizonyos számú tag választás útján került be a felsőházba, amit úgy kell értelmezni, hogy felsőházi tagokat választott a maga köréből a nagyvagyonú arisztokrácia (az „örökösjogú főrendi családok"), a városi és megyei törvényhatósági testületek és végül a hivatásszervezetek (a kamarák, az Akadémia, a Tőzsde, stb.). Végül voltak a felsőháznak a kormányzó által élethossziglan kinevezett tagjai. Ez a felsőház éppúgy, mint a multban a főrendiház, *a nagybirtokos arisztokrácia, a klérus, s a nagytőke fellegvára volt.* Az adott helyzetben fokozottan az volt a rendeltetése, hogy a kormánypárt monopóliumát még teljesebbé tegye.

Bethlen idejében a parlament jelentősége a minimumra csökkent. Erős ellenzék kialakulása lehetetlen volt. A törvényhozási tevékenység súlypontja a főrendiházra tolódott át, amely a választásoktól független volt és százszázalékosan a politikai reakció híveiből tevődött össze. A parlament árnyélete, a ténylegesen egypárt-rendszer jellemezték a Bethlen-kormányt. Bethlen ezen a téren kétségtelenül még tovább ment, mint a Tiszák, akiknek kormányzási módszereit különben nagymértékben felújította. A Bethlen-kormánnyal szemben semmiképp sem elfogult Gratz Gusztáv írja, hogy Bethlen politikája

*„bizonyos mértékben előfutárja volt... az olasz fasizmus és német nemzeti szocializmus eszmekörének."**

Utólag akadtak, akik a Bethlen-érát — mint későbbi kormányzatokkal összehasonlítva a viszonylag liberálisabb jellegűt — demokratikus rendszerként akarták feltüntetni. Hogy ez mennyire nem felel meg a tényeknek, bizonyítja az a körülmény, hogy a széles népi tömegek a Bethlen-kormány idején is meg voltak fosztva a legelemibb polgári jogoktól. A sajtószabadság, a gyülekezési és szervezkedési jog csak papiroson voltak meg és ott se teljesen; hatalmas rendőr-

* Gratz Gusztáv: A forradalmak kora, 331. old.

és csendőrapparátus, a reakciós és parazita hivatalnokok óriási hadserege akadályozta meg a magyar nép minden önálló életmegnyilvánulását. A magyar kommunista pártot a föld alá kényszerítették. A börtönök tele voltak politikai foglyokkal, a rendőrségen középkori kínzási módszerekkel vallatták a kommunistákat.

*„A politikai osztálynál töltött első tíz évem, 1921-től 1931-ig csaknem teljes egészében a kommunizmus elleni harcban múlt el. Minden időmet: éjt-napot lekötött ezeknek az időknek a mozgalmassága. Szinte nem volt nap, hogy Budapesten vagy valahol az ország területén ne akadt volna kommunista tárgyú nyomozás. Hozzávetőlegesen mintegy hétezer kommunistát tettünk ártalmatlanná."** — írja erről a korszakról a politikai „főnyomozó", **Hetényi.**

Rendkívüli bíróságok ítéltek a kommunisták felett és amíg más országban a kommunisták képviselői benn ültek a parlamentben, Magyarországon a kommunista párthoz való tartozásért sokévi fegyházbüntetés járt.

Bethlen ugyanakkor minden erővel igyekezett rendszerének kifelé a politikai konszolidáció jellegét adni: az ellenforradalmi fehérterrort valójában azonban csak rendszeresítette és törvényes mázzal vonta be. Bethlen idejében nem a különítmények, hanem a m. kir. államrendőrség és a függetlennek csúfolt magyar bíróság tanácsai tartottak vérítéleteket minden demokrata, minden haladó gondolkodású ember felett.*

Ennek ellenére kétségtelen, hogy Bethlen kormányzásának tíz esztendeje (1921—1931) a huszonötéves ellenforradalmi korszak aránylag legliberálisabb szakasza volt. Ennek két magyarázata van. Először: a Bethlen-kormányzat olyan időszakra esik, amely a gazdasági fellendülés, a gazdasági konjunktúra ideje volt Magyarországon is, úgy mint az egész világon. A lakosság jelentős részének aránylagos elégedettsége, amely a jobb gazdasági konjunktúra velejárója szokott lenni, látszólag véglegesen megszüntette a komoly forradalmi tömegmegmozdulások veszélyét. Másodszor: a Bethlen-kormánynak számolnia kellett a nemzetközi viszonyokkal. Ebben az időben Európában és az egész világon demokratikus

* **Hetényi Imre: Amikor a rend őre voltam. 90. old.**

kormányzati rendszerek kerültek előtérbe. A demokratikus világközvéleménnyel Bethlennek számolnia kellett és ezzel lehet megmagyarázni Bethlennek azt az igyekezetét, hogy a Magyarországon érvényesülő fasiszta rendszert minden eszközzel leplezze. Ezért számolt fel a nyílt fehérterror azon megnyilvánulásaival, amelyek különösen alkalmasak voltak arra, hogy a külföld felháborodását kiváltsák. Ezért igyekezett mindenképen elhitetni elsősorban a külfölddel, hogy kormánya két fronton küzd: harcol mind a forradalom maradványai, mind az ellenforradalom ellen. *„Az a rendszer* — hangsúlyozta beszédében —, *amelyet ez a kormány képvisel, nem egy ellenforradalmi rendszer, ez a rendszer egy nemzeti alapon álló konzervatív rendszer.“*

Bethlen a nagybirtok és nagytőke közvetlen uralmának visszaállítását végezte el. Ő maga a nagybirtok tipikus képviselője volt. A nagybirtokos arisztokráciát tartotta a nemzet vezetésére leghivatottabb osztálynak, a nagybirtok szupremáciájának biztosítása neki mindenekfölött fontos és éppen a nagybirtokosok gazdasági és politikai hatalmának sértetlen fenntartása érdekében támogatja ennek az osztálynak a szövetségét a nagytőkével.

„*A magyar arisztokrácia és a birtokos nemesség* — mondta egyik, Széchenyi emlékezetére tartott beszédében — *ma is — dacára annak a pusztításnak, amelyet soraiban az 1918. évi összeomlás és az azt követő idők válságai végeztek — az ország legvagyonosabb, legfüggetlenebb, legműveltebb, nyelvismereténél fogva megfelelő külföldi összeköttetések fölött rendelkező és a legtágabb látókörrel bíró rétegeihez tartozik, amely legtöbb ellenállóképességgel bir, ennélfogva minden nyomással és felforgatással szemben, jöjjön az felülről, a hatalom polcáról, jöjjön alulról, a demagógia terrorjának eszközeit használva, a legjobban meg tudja állni a helyét. . . . Fennállása és részvétele tehát a közügyek intézésében a nemzet jövője és egészséges fejlődése, a közélet stabilitása szempontjából erős garancia és mindenképen óhajtandó, mert szerepét mások ma még ugyanoly képességekkel betölteni nem tudnák.*“

* Gróf Bethlen István beszédei és írásai. II. köt. 40. és 43. old.

Bethlen számára *„A magyar történelem fonala 1918-ban... megszakadt"* azért, mert *„jött-ment emberek"* vették kezükbe a hatalmat.

A nagybirtok megmentése egy komoly földreformtól, elsősorban ez az indítóok, amely Bethlent arra készteti, hogy 1921 áprilisában „kiálljon a gátra", vállalja a kormányelnökséget. A kisgazdák vezéreit leszereli s a nagy földosztási tervből látszat-földreformot csinál: ez politikai tevékenységének főrúgója ebben az időben. Magát azt a tényt, hogy Magyarországon földreformtervekre került a sor, a magyar nagybirtokos osztály az 1918—19-es forradalmak következményének tekintette és ebben nem kis mértékben igaza is volt. Forradalomokozta ijedtségében tett az ellenforradalmi nagybirtokos osztály földreform-ígéreteket a magyar parasztságnak. Amilyen mértékben enyhült a közvetlen forradalmi veszély, úgy vált egyre leplezetlenebbé a magyar ezerholdasoknak az a törekvése, hogy a magyar agrárkérdésben „nesze semmi — fogd meg jól" megoldást találjanak. Magyarországon hajtották végre a legreakciósabb földreformot Európában.

Magyarországon az ellenforradalom földreformjának eredményeképpen kevesebb, mint egymillió hold került felosztásra (422.000 hektár, a házhelyekkel együtt 444.300 hektár), a megművelt földterület kevesebb, mint 5%-a (4.5%, a házhelyekkel együtt 4.7%-a). Ugyanakkor, amikor Romániában a föld 15%-a, Csehszlovákiában 13—14%-a, még Lengyelországban is közel 8%-a került az első világháború után felosztásra. A földbirtokos-uralom gondoskodott Magyarországon arról, hogy épp a legnagyobb birtokokat, nevezetesen a hitbizományokat a legkevésbbé érintse a földreform. Azon a jogcímen, hogy helybeli földigénylők nem akadtak, érintetlenül hagyták azokat a mammutbirtokokat, amelyek határában épp az uradalmak túlsúlya következtében nem alakulhattak községek.

De a magyar földreform nemcsak azzal tűnt ki, hogy szűkkeblűbb volt, mint bármelyik más országban lezajlott földreform, hanem azzal is, hogy a felosztásra került amúgyis jelentéktelen mennyiségű földnek csak kis hányadát kapta meg a földtelen vagy törpebirtokos parasztság. A huszas évek földreformjának következményeképpen az

összes földtulajdonosok száma 47—48%-kal emelkedett, ugyanakkor a mezőgazdasági munkát, mint főfoglalkozást űző, azaz paraszti földtulajdonosok száma kevesebb, mint 20%-kal (19.5). A reformföldek jelentékeny részét csendőrök, jegyzők, az ellenforradalmi rendszer kiérdemesült hívei kapták: a földművelést nem űző, mezőgazdasággal nem foglalkozó földtulajdonosok száma a Bethlen-féle földreform következtében 80%-kal növekedett.

Átlagban egy földigénylőnek két hold reformföld jutott, amíg azonban a szegényparasztság soraiból kikerült földigénylők többnyire még ennél is kevesebbet, gyakran csak 1.5, 1, sőt 0.5 holdat kaptak, az ellenforradalmi rendszer politikai támaszait 25, 30, előfordult, hogy 50 holddal jutalmazta a Bethlen-kormány: az 1920. évi földreformtörvényt módosító törvényjavaslatot 1924-ben a kormányzó csak azzal a feltétellel volt hajlandó törvényerőre emelni, ha a nemzetgyűlés törli a novellának azokat a pontjait, amelyek a tényleges tisztek és közszolgálati alkalmazottak földhözjuttatását bizonyos korlátok közé szorították.*

A nagybirtok a földreformot általában arra használta fel, hogy a falvaktól távol, gyakran 20—25 km-re eső vagy rosszminőségű, sokszor jóformán hasznavehetetlen, árvizes, szikes, évtizedek óta nem trágyázott földeken jóáron túladjon.

A más országokban lezajlott földreformoktól eltérően a magyar törvényhozás a nagybirtokosok teljes kártalanításának álláspontjára helyezkedett. A megváltási ár igen magas volt, a föld akkori forgalmi árának sokszor többszöröse. Az állam a hatalmas kártalanítási összeg kétharmad részét készpénzben fizette ki a nagybirtokosoknak — erre volt jó a svéd gyufakölcsön —, egyharmad részét pedig értékesíthető kötvényekben. A „boldog" földhözjuttatottaknak átlag 60 P évi törlesztést kellett fizetniök, akkor, amikor 1 q búzának 20—22 P volt az ára. Minden haladék nélkül már az első évben el kellett kezdeniök a törlesztést, amelyet a törvény a legnagyobb szigorúsággal, a méltányosságra való minden tekintet nélkül hajtott be rajtuk. Nem csoda, hogy

* Magyar Törvénytár. 1924. 80. old.

a földigénylők legtöbbje nem sokáig bírta a túl súlyos terheket, adósságba verte magát, sokszor utolsó jószágát eladta, csakhogy reformföldecskéjét megtarthassa, ami azonban többnyire csak ideig-óráig sikerült.

A földreform ilyen végrehajtásának kettős célja volt, először: lényegében sértetlenül megőrizni a nagybirtokok rendszerét és a „történelmi osztálynak" ezen alapuló gazdasági és politikai hatalmát. Ezt a célt a Bethlen-féle földreformmal el is érték. Másodszor: kemény leckében részesíteni a nincstelen magyar parasztságot azért, mert igényt merészelt támasztani urasági földekre, elvenni a kedvét jóidőre attól, hogy megint hasonló követelésekkel álljon elő. Bethlen „történetírója", Surányi Miklós a magyar uralkodó osztályok véleményét tükrözi vissza, amikor azt írja a földreformról: *„ha egyébért nem is, meg kellett csinálni azért, hogy a földosztó agrárszocializmus utópiáiból a magyar paraszt örökre kiábránduljon".** Az ellenforradalomnak ez a második célkitűzése, megállapíthatjuk, eredménytelen maradt, noha a reakciós rendszer mindent megtett a jelzett irányban. Az adósságokkal terhelt reformföldeket könyörtelenül dobraverték (többnyire a zsíros parasztság és a bankok vásárolták össze), miközben az egész hivatalos közvélemény leplezetlen kárörömmel kommentálta, hogy minden földosztás értelmetlen, káros és eleve sikertelenségre van kárhoztatva.

Magyarországon a földreform végrehajtása után is alapjában változatlanul megmaradt a latifundiumok rendszere. A föld 46.4%-a maradt a nagybirtokosok kezében, több, mint akármelyik más európai országban, hiszen a 100 holdon felüli birtok még Németországban is kevesebb, mint 38%-a, Romániában 28%-a volt. Félfeudális birtokviszonyaink végzetes hatással voltak nemcsak mezőgazdaságunk alakulására, hanem egész gazdasági életünk fejlődésére. A nagybirtokok túltengésével elválaszthatatlanul összefüggött a magyar mezőgazdaság külterjes jellege. Az ezer és tízezer holdak urai, főkép ha ezeknek a birtokoknak csak

* Surányi Miklós: Bethlen. 140. old.

hitbizományi vagy egyéb alapon való haszonélvezői volta, a sok munkaerőt, nagy tőkebefektetést, technikai újítást és szakszerű vezetést igénylő belterjes gazdálkodással szemben előnyben részesítették a külterjes gazdálkodást, nevezetesen a túlnyomó szemtermelést. Egy hold gabona megmunkálása átlag évi 12—15 munkanapot igényelt, sem különösebb technikai újításokat, sem nagyobb tőkebefektetést nem tett szükségessé. A földnek a hozadéka ilyen extenzív gazdálkodásnál természetesen alacsony volt, ez azonban igen kevéssé nyugtalanította a mammutbirtokok urait, akiknek így is óriási jövedelmet hozott a birtokuk. Annál károsabb volt ennek a rendszernek kihatása nemzetgazdaságunkra. A Trianon utáni, tehát a Monarchia piacától megfosztott Magyarországon változatlanul fennmaradt az az állapot, hogy a megművelt területnek több mint 50 százalékán szemes termelés, további, kb. 20 százalékán kukoricatermelés folyt. A mezőgazdaság legintenzívebb formája, a kertgazdaság viszont az egész megművelt területnek csupán 1.1%-án folyt. Ha a magyar mezőgazdaság ilyen szerkezete még bírt is némi alappal az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása idején, amikor a magyar mezőgazdaság számára a közös vámrendszer segítségével biztosítva volt a Monarchia hatalmas, 53 millió lelket felölelő belső piaca, úgy a Monarchia megszűnésével, a Trianon utáni Magyarországon ez a rendszer elvesztette minden létalapját, lehetetlenné tette az ország normális mezőgazdasági és ipari fejlődését. A főkép gabonát termelő magyar mezőgazdaság értékesítési válsága krónikussá válik. A külterjes termelés hatalmas agrártúlnépesedést teremt, a mezőgazdasági munkaerőnek csaknem egyharmada munkaalkalom nélkül marad. Az Amerikába való kivándorlás lehetőségének csaknem teljes megszűnésével az első világháború után ez az agrártúlnépesedés egyre nagyobb méreteket ölt és hatalmas tömegnyomor forrásává válik a falvakban. Jelentősen az életszínvonal alá süllyeszti az alkalmazásban lévő mezőgazdasági munkások bérét is, ugyancsak károsan hat az ipari munkásság bérviszonyaira is. Magyarország a „hárommillió koldus" országa lesz.

„A mezőgazdasági munkásság nagyrésze teljesen lerongyolódott — írja ezidőben Weis István, a Bethlen-kormány által létrehozott Faluszövetség vezetője. — *A családfő és a tagok élelmezésére alig marad valami; az anyának és a serdülő gyermekeknek is munkát kell vállalniuk... Azonban ritkaság az, hogy egy családból egynél több munkát kapjon... Számos községben, különösen az Alföldön a szó szorosan vett értelmében restelnek az emberek a nyilvánosság előtt megjelenni, még a menyegzőket is szürkületkor tartják, hogy a falu többi lakosai ne vegyék észre rongyosságukat.*"*

Az ugyancsak a bethlenista szellemi gárdához tartozó Kerék Mihály nem kevésbbé sötét képet ad a mezőgazdasági munkásság élelmezési viszonyairól. A falusi munkásember táplálkozása

„... különösen ősztől tavaszig — írja — *annyira egyoldalú, hogy néha súlyos egészségügyi zavarokat idéz elő. Előfordult, hogy a kemencében sült szemes tengeri egyoldalú fogyasztása következtében a skorbut tünetei léptek fel. A téli hónapok alatt a semmittevés dacára, egyes vidékeken az elégtelen táplálkozás miatt annyira legyengültek a munkások, hogy az uradalmi gazdatisztek állítása szerint tavaszra nehezebb munkát alig képesek végezni — például gabonahordás alatt összerogynak — és hetekig tart, amíg valamennyire összeszedik magukat... Nyáron a zöldség- és gyümölcsfélék változatosabbá teszik a szegény ember táplálkozását, ilyenkor egy kissé összeszedi magát és erőt gyüjt a téli nagy koplaláshoz.*"**

A magyar mezőgazdaság és a mezőgazdaságban foglalkoztatott népesség siralmas állapota a legközvetlenebbül kihatott a magyar ipar fejlődésére is, mégpedig több irányban. A mezőgazdasági termelés alacsony színvonala, a falvakban egyre inkább elhatalmasodó tömegnyomor a magyar ipar belső piacának rendkívül szűk kereteket szabott. Jó felvevőképességű belső piac híján a magyar ipar szilárd alap nélkül maradt, ki volt szolgáltatva a külföldi konjunk-

---

* Weis István: A magyar falu. 36—38. old.

** Kerék Mihály: A magyar mezőgazdasági munkásság táplálkozása. Magyar Szemle 74. szám. 142. és 144. old.

túra hullámzásainak akkor, amikor pedig igen kevéssé volt versenyképes.

A trianoni határok között a magyar iparnak jelentős nyersanyag-behozatalra volt szüksége. Ez csak megfelelő méretű kivitel ellenében volt lehetséges. Ebben az időben kivitel szempontjából túlnyomó mértékben mezőgazdasági termékeink jöttek számításba. A külterjes, főképen szemtermelésre berendezett magyar mezőgazdaság azonban nagyon kevéssé volt exportképes és ez korlátozta ipari nyersanyagbehozatalunkat. A nagybirtokrendszer tehát e tekintetben is hátráltatta, megnehezítette iparunk fejlődését is.

Bethlen István kormányelnökségéhez gazdasági téren is nagy reménységeket fűztek az uralkodó osztályok: mind a mezőgazdaságnak, mind az iparnak a helyreállítását várták tőle a dolgozó osztályok költségére. A gazdasági élet rendbehozásának legfőbb akadálya a korona rohamos elértéktelenedése volt. Az infláció különösen az ellenforradalom gazdaságpolitikája következtében öltött hatalmas méreteket. A magyar korona, amelynek értékét a két forradalom megrázkódtatásai csupán egyhatodára csökkentették, 1924 májusában a visszaállított földesúri és nagykapitalista gazdálkodás nagyobb dicsőségére, eredeti értékének egytizennyolcezred részére esett. Nem használt az ellenforradalmi kormányok által véghezvitt kétszeri devalválás, amelyek elsősorban a kisemberekre hárították át a háború által szétzilált termelés helyrehozatalának költségeit. Nem használtak Hegedüs Loránt „adó-szimfóniái" sem. Minthogy az ellenforradalmi kormányzat az ország gazdasági életének rendbehozása szempontjából az egyetlen célravezető, igazságos, a magyar nép érdekeinek megfelelő módszert, a nagyvagyonok kellő mértékű megadóztatását eleve kizárta terveiből és éppen ellenkezőleg, a nagybirtok és nagytőke szanálását tűzte ki főfeladatául, belső eszközökkel nem tudott célt érni. Ezen cél elérésének csak egyetlen módja volt: nagyarányú külföldi kölcsön felvétele, bármily áldozattal, bármi áron. Erre szánta el magát a Bethlen-kormány.

Bethlen ilyen szempontoktól vezéreltetve szorgalmazza Magyarországnak a Népszövetségbe való felvételét, noha ez egyenlő volt Magyarországnak most már önkéntes hozzájárulásával a trianoni békeszerződéshez és általában az egész Versaillesben kialakított rendszerhez. 1922-ben Magyarországot felvették a Népszövetségbe. A Bethlen-kormány azonnal megkezdi egy nagyobb kölcsön kérelmezését. 1924-ben a Népszövetség 250 millió aranykorona kölcsönt ad Magyarországnak az államháztartás rendbehozására és a magyar valuta megszilárdítására. A népszövetségi kölcsönnek a rendkívül magas, 7.5%-os kamaton kívül az a kellemetlen velejárója is volt, hogy ezt a kölcsönt Magyarország azzal a feltétellel kapta, hogy az ország a szanálási terv végrehajtásának tartamára a Népszövetség pénzügyi ellenőrzése alá kerül. A Népszövetség megbízottjaként Magyarországra érkezett Jeremiah Smithnek beleszólása volt az államháztartás minden kérdésébe. A Népszövetség a kölcsön fedezetéül lekötötte a vámokból, a cukoradóból, a dohányjövedékből és a sójövedékből származó állami jövedelmeket, előírta az állami tisztviselők nagyarányú leépítését. A Bethlen-féle nagy hazafiak nyugodtan lenyelték a keserű pilulát, hiszen arról volt szó, hogy ezen az úton szárazra tudják menteni birtokaikat, üzemeiket, bankjaikat és ez a körülmény minden egyéb szempontot háttérbe szorított. Az ország sorsát intéző rétegek nézőpontjából az államháztartás ilyen módon való szanálása nemcsak gazdasági téren volt előnyös, hanem az ellenforradalom politikai megszilárdulását is eredményezte. A hivatalnoki kar leépítését mindenesetre úgy hajtották végre, hogy annak eredményeképen az államapparátus alaposan „megtisztult" minden valamennyire is haladó elemtől, ugyanakkor mérhetetlenül nagyra duzzadtak a csendőrség, rendőrség, folyamőrség és egyéb karhatalmi szervek, ahol az utódállamok haragvó népe elől elmenekült, jórészben reakciós, soviniszta tisztviselők, jegyzők, főszolgabírák, de méginkább az ellenforradalmi évek, a fehérterror hírhedt „hősei" nagyszámban helyezkedtek el.

Szilárd magyar valuta megteremtését célozta a Népszövetség által kidolgozott szanálási tervnek az a pontja,

amely magyar Nemzeti Bank záros határidőn belül (1924 június 1-ig való) felállítását írta elő. 1927 január 1-én életbe lépett az új magyar pénzegység: a pengő. A pengő átszámítási aránya a koronához 1 : 12.500 volt.

A népszövetségi kölcsön jelentősége túlment az államháztartás szanálásának keretein, jobbanmondva ebben igen kis szerepe volt. A népszövetségi ellenőrzés alatt lefolyt első költségvetési év (1924—25) már többlettel zárult, de a népszövetségi kölcsönnek tulajdonképen csak kis részét — kb. 10%-át — használta fel a kormány állami kiadások fedezésére. Az államháztartás egyensúlyának feljavulását elsősorban rendkívül magas adók, vámok és egyéb illetékek kivetésével érte el a Bethlen-kormány; a népszövetségi kölcsönök túlnyomó részét viszont beruházásokra, magángazdaságok szanálására stb. használta fel. A népszövetségi kölcsön tulajdonképeni jelentősége abban állott, hogy az egyre nagyobb arányú külföldi kölcsönök hosszú sorát nyitotta meg, amelyek nélkül az ellenforradalom által helyreállított nagybirtokos—nagytőkés rendszer képtelen lett volna konszolidálódni.

Különösen az angol pénzügyi körök mutattak nagy érdeklődést a Magyarországnak nyujtandó kölcsönök iránt. Mind a népszövetségi kölcsön, mind a Nemzeti Bank alaptőkéjének összehozásában egész sor ország (Egyesült Államok, Olaszország, Svájc, Csehszlovákia stb.) résztvett, de döntő szerepe Angliának volt. A Nemzeti Bank alaptőkéjének több mint a felét, 307 millió aranykoronából 168 millió aranykoronát Anglia (a Bank of England) adta. Nem kell külön hangsúlyozni, milyen jó üzletet jelentettek a kölcsönzőknek ezek a pénzügyi műveletek. A Nemzeti Bank a nagyarányú angol előleg ellenszolgáltatásaképen kötelezte magát, hogy a magyar valutát az angol fontsterling alapján stabilizálja. Igy is történt. A külföldi kölcsönöknek általában igen nagy ára van. A rendkívül magas, 7, 8, sokszor 9%-os kamatokon kívül a különböző idegen érdekeltségek a kölcsönnyujtást arra használták fel, hogy beleszólást nyerjenek a magyar gazdasági életbe, a magyar ipar fontos pozícióit a kezükbe kapa-

rintsák, vagy legalábbis ellenőrizzék. Ebben a korszakban szorítja ki gyors iramban az amerikai, belga, francia, de főkép az angol tőke a német és osztrák tőkét a magyar gazdaságból. A külföldi tőke beözönlése olyan méreteket öltött, hogy a huszas évek végén már a magyar iparba befektetett tőkéknek nem kevesebb, mint 40%-a külföldi eredetű; a banktőkének még jelentősebb része volt idegen. Az ország nagymérvű eladósodásáról tanúskodnak az összes adatok.

1924-től 1919-ig a következő külföldi kölcsönöket vettük fel:

1924-ben 153 millió pengőt
1925-ben 75 millió pengőt
1926-ban 147 millió pengőt
1927-ben 480 millió pengőt
1928-ban 502 millió pengőt
1929-ben 208 millió pengőt

Ilyen nagy kölcsönök felvétele még gazdaságilag oly gyönge ország részéről is, mint Magyarország, bár sok kockázatot rejtett magában, nem volt okvetlen károsnak tekintendő és nem is volt Európában egyedülálló jelenség: Dánia, Finnország, Norvégia és más országok még nagyobb külföldi adósságokkal rendelkeztek, mint Magyarország. Amíg azonban ezekben az országokban a külföldi kölcsönöket a gazdasági átszervezésre, technikai színvonalának emelésére, azaz produktívan használták fel, Magyarországon a Bethlen-kormány a külföldi kölcsönök jelentékeny részét *nem produktív* célokra vette igénybe.

„A hosszú- és rövidlejáratú kölcsönök alakjában igénybevett összesen 1.750,000.000 pengőt kitevő külföldi tőkeösszegnek csak kb. fele tekinthető kétségtelenül produktív célra történt igénybevételnek. Produktív célokat szolgált az ipar és mezőgazdaság részére igénybevett hosszúlejáratú kölcsönök zöme, valamint feltehetőleg a bankok és iparvállalatok által igénybevett 4,000.000 pengő összegű rövidlejáratú köl-

*csön legnagyobb része, összesen tehát mintegy 800—900 millió P. ... Valószínűnek látszik, hogy a gazdasági célú beruházások egy része sem volt valóban produktív."**

Hogy a látszólag még oly produktív jellegű beruházások akárhány esetben mennyire improduktív kiadásokat takartak, és — ami még ennél is lényegesebb — hogy tulajdonképen kit és mit, mely osztályt és milyen rendszert igyekezett gróf Bethlen István és kormánya a magyar népnek oly sokba kerülő külföldi kölcsönökkel szanálni, mutatja a svéd gyufakölcsön.

„A gyufamonopólium elzálogosítása ellenében felvett 200 millió — írja Buday Kálmán — *par excellence alkalmas lett volna mezőgazdasági termelésünk oly sokat hánytorgatott átszervezésére ... azonban megállapíthatjuk, hogy pénzügyileg a produktivitási szempont megoldása nem sikerült, mert a földhözjuttatottaknak nem bocsátottuk rendelkezésére a szükséges tőkeerőt ..., hanem ehelyett legnagyobbrészt az optáns pörből kifolyólag rezumált és helytelenül értelmezett politikai szempontokból a 200 milliót — amit ma a földbirtokreform finanszírozásának tétele alatt, tehát mint par excellence produktív tételt állítunk be külföldi adósságunk közé — felaprózták és azon nagybirtokosoknak juttattuk, akiknek az adott körülmények között aránylag nem okozott nehézséget tőkeszükségletük fedezete, viszont megmaradt birtokaikhoz felvett jelzálogkölcsönök felhasználásával nem szolgálták kellő mértékben a kitűzött célt."**

A könnyelmű tékozlásban az állam, mind a központi, mind a helyi kormányzati szervek jártak elől. Értelmetlen luxusépítkezések, sokszázmillió magaskamatú kölcsönök lelkiismeretlen elherdálása jellemezték a Bethlen-korszak pénzügyi politikáját. Nem csoda, hogy ez a politika mérhetetlen korrupció melegágyává lett. A kormány által beruházásokra fordított egymilliárd pengő jelentős részben csáki szalmája volt a különböző minisz-

* Judik József: A külföldi kölcsönpolitika problémái. Közgazdasági Szemle 1931. 174. kötet. 115. old.

** Buday Kálmán: Magyarország helyzete a nemzetközi pénzpiacon. Közgazdasági Szemle 1931. 74. köt. 481. old.

tériumi és helyi potentátok kezében. Ezt különben elárulják a beruházásokra vonatkozó hivatalos adatok is. Igy Bethlen Istvánnak 1931 augusztus 1-én a képviselőházban elmondott beszámolója szerint a kormány 127 milliót ruházott be az államvasutakba, noha ebben az időben Magyarország vasuthálózata egyáltalán nem bővült. Körülbelül 400 tanyai iskolának a felépítése horribilis összegekkel, 46 millió 300 ezer pengővel szerepelnek ebben a beszámolóban. Hivatali épületek tatarozására közel százmilliót adott ki a kormány és így tovább.* Ugyanakkor, amikor a kormány külföldnek szóló reklámintézményekre, álkultúrcélokra, valójában azonban egy mindenre kapható pretoriánus gárda, korrumpált bürokrata-réteg kitenyésztésére százmilliókat dobott ki, ugyanakkor a dolgozó magyar nép fiainak és leányainak legelemibb egészségi, kulturális igényeinek kielégítéséről sem gondoskodott. Hatalmas összegek folytak el egyéni gazdaságok „szanálására", a híres és hírhedt színésznőknek, tönkrement nagybirtokosoknak stb. juttatott kölcsönök általános felháborodást keltettek az egész országban.

A Bethlen-féle hírhedt pénzügyi politika nem volt egyszerűen rövidlátó tékozlás. Tudatos kormánypolitika volt: a korrupcióra, egész szociális rétegek lekenyerezésére szüksége volt azoknak az osztályoknak, amelyek természetes éltető gyökereiket elvesztették az országban. A Bethlen-féle „beruházások"-ra éppolyan szüksége volt ennek a népellenes rendszernek 1924—28-ban, mint a román szuronyokra 1919-ben. Hogy „Bethlen István mesebeli tejjel-mézzel folyó korának" pénzügyi politikája tulajdonképen milyen célokat szolgált, azt meglepő nyiltsággal mondja el e korszak vezető pénzügyi tekintélye, a Hitelbank akkori feje, báró Kornfeld Móric, Bethlent magasztaló egyik cikkében:

„Voltak mindig egyes hangok, melyek utóbb rövid időre kórussá egyesültek, melyek azt hirdették Bethlennel szemben, hogy a jövedelmen túl költeni nem szabad s hogy a

* Gróf Bethlen István beszédei és írásai. 345. és 348. old.

*külföldi tőkét csak közvetlenül, lehetőleg valutában kamatozó befektetésekre szabad igénybe venni... Mikor azonban egy nemzet lelki pacifikációjáról van szó, mikor szélsőséges elemek s elméletek meg nem szűnő agitációval résen állanak, hogy betörjenek s a meginduló nyugalmat felborítsák, mikor a megelőző pénzügyi zűrzavarban az egyenlőtlen vagyonszerzés a társadalmi ellentéteket a pattanásig kiélezte; mikor jövedelemhez kell juttatni azokat, akik régi hazájukba jöttek új hazát találni; mikor ezenfelül s elsősorban nagy egészséges középosztály teremtése is nagy és sürgős nemzeti feladat s az az életszínt gyors emelése nélkül el nem képzelhető; mikor tehát a közelmult szenvedéseinek feledése a jelen követelményein s a jobb jövő reményén egyaránt a gondtalanabb és igényesebb élet megvalósulásához fűződnek: szabad-e akkor a vezető államférfiúnak haboznia, hogy — anélkül, hogy ezzel saját művét, a pénzügyek rendjét veszélyeztetné — túltegye magát az elméleti közgazdaságtan — e vigasztalan tudomány — tételein s megteremtse a felfelé törő élet alapjait."**

A magyar finánctőke jeles képviselője szinte költői ihletet nyert az elragadtatástól, amellyel őt az erdélyi gróf „zseniális politikája" eltöltötte. A Hitelbank vezére nagyon jól tudta, hogy ez a politika minden pénzt megért... Főkép megérte a magyar kisemberek pénzét, hiszen ennek az intézményesített korrupciónak a költségeit ők fizették meg, akár külföldi kölcsönök, akár az államháztartásban eszközölt „megtakarítások" alkották ezeknek a kiadásoknak a fedezetét.

De a bankok számára mindezeken kívül a külföldi kölcsönök lebonyolítása, az állam hiteligényeinek kielégítése, stb. sohasem látott jövedelem forrásává lettek. A Bethlen-kormány pénzügyi politikája valóságos aranyeső volt a magyar banktőke számára és kétségtelenül nem kis szerepe volt abban, hogy a bankok befolyása mind a magyar gazdaságban, mind a politikai életben ebben az időben jelentékenyen megnövekedett. Az ellenforradalmi korszak kormányaiban a magyar finánctőke közvetlenebb és erő-

* Magyar Szemle, 1934 október. 171. old.

sebb képviselethez jutott, mint a forradalmak előtt bármikor. A nagytőke súlya az uralkodó osztályok szövetségén belül megnövekedik, anélkül persze, hogy a nagybirtok politikai vezetőszerepét meg tudná szüntetni. Ellenkezőleg, nagybirtokos arisztokratáink egyre nagyobb arányokban folynak be a bankok és ipari vállalatok életébe, lesznek nemcsak agrár-, hanem ipari érdekek hordozói is.

AZ ELLENFORRADALOM GAZDASÁGI KONSZOLIDÁCIÓJA

Természetesen tagadhatatlan, hogy a sokszázmilliós beruházások és ugyancsak a külföldi kölcsönök általában, lökést adtak a gazdasági életnek, habár az 1924-ben megindúló gazdasági fellendülésnek távolról sem ezek a főokozói. Ebben az időben a világgazdaság kezdi kiheverni az első világháború okozta pusztulásokat és a háborút követő esztendők gazdasági nehézségeinek leküzdése után az egész világon a termelés *stabilizálódása*, határozott gazdasági fellendülés következett be. Az ipari termelés 1925—26-ban mindenütt elérte a háborúelőtti színvonalat, sőt egyes országok ezt túl is haladják. E törvényszerűen bekövetkező gazdasági konjunktúra alól Magyarország sem volt kivétel. Az ország gazdasági struktúrájában azonban ebben az időben bizonyos lényegbeli változások történtek: *Magyarország agrárországból agráripari ország lett.*

Az ország ipari jellegének erősebb kidomborodása, a magyar iparnak az előző korszakkal szemben nagyobbarányú fejlődése különböző okokban leli magyarázatát.

A Trianon utáni megkisebbedett Magyarországnak már eleve iparibb jellege volt, mint a Trianon előtti Nagy-Magyarországnak. Ugyanakkor, amikor az ország területének több mint kétharmadát veszítette el, ipari termelési apparátusának, úgyszintén az ipari munkásosztályának kb. a felét őrizte meg. Az ország gazdasági struktúrájának a területi veszteségek következtében történt megváltozását

mutatják az alábbi adatok: 1910-ben Nagy-Magyarországon őstermeléssel foglalkozott a lakosság 64.5%-a, iparral és kereskedelemmel 23.6%-a. 1920-ban a trianoni Magyarországon ez az arány az iparral foglalkozókat illetően kedvezőbb lett: 55.7 és 28%.

Az ipar fokozott fejlesztése, egész sor addig hiányzó iparág megteremtése, kikerülhetetlen szükségszerűséggel következett az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásából, az Ausztriával való vámközösség megszüneséből. A dualizmus idején Magyarországon egész sor iparág nem alakulhatott ki, vagy nem a kellő arányokban volt meg; az önálló Magyarországnak ezeket a hiányokat pótolnia kellett. Igy került rá a sor a huszas években új iparágak megteremtésére, más iparágak fokozott kifejlesztésére. Ilyen iparágak: textilipar, villamossági felszerelések gyártása, bútoripar, bőripar, stb. A magyar ipari termelés 1925—26-ban eléri a háború-előtti színvonalat és azt további fejlődése folyamán jelentősen túlhaladja. A GyOSz hivatalos kimutatása szerint 1921-ben (amely év gazdasági mélypontot jelentett) a magyar ipar által termelt értékek összege kevesebb mint egymilliárd volt (974.4 millió pengő), 1929-ben, e korszak gazdasági csúcspontján közel járt a három milliárdhoz (2.867.1 millió pengő). Hogy e növekedés megítélésére helyes mértékünk legyen, tudnunk kell, hogy 1914-ben Nagy-Magyarország iparának össztermelése 3.396 millió aranykorona. 1928-ban az összes magyar gyárüzemek nem kevesebb mint 30%-a új alapítás volt. Ennek az aránylag nagyobb ütemű ipari fejlődésnek eredményeképen 1930-ban már csak a lakosság 51.3%-a foglalkozott őstermeléssel.

Magyarország fokozott ipari fejlődése kétségtelenül eredmény volt és a kormány hívei nem is késlekedtek ezt Bethlen István különös érdemeként feltüntetni. Magyarország ipari elmaradottságának bizonyosfokú enyhülése, mint már mondottuk, kikerülhetetlenül következett abból, hogy Magyarország 1918-ban önálló állammá lett. Ez pedig a legkisebb mértékben sem volt a magyar ellenforradalom érdeme, ellenkezőleg, a magyar nagybirtok és nagytőke, mint politikai képviselőik túlnyomóan legitimista beállítottsága

mutatja, ha rajta múlott volna, Magyarország függetlenségét nagyon szívesen visszacsinálta volna. A helyzet azonban az volt, hogy az első világháború után kialakult viszonyok között az ipar fokozott fejlesztése Magyarország számára olyan parancsoló kényszerűség volt, hogy ez elől a nem kevés feudális elemet felmutató ellenforradalmi rendszer sem tudta magát kivonni. A magyar gazdaság fejlesztése terén távolról sem történt meg mindaz, aminek meg kellett volna történnie. Az ország minden igazi és alapos iparosításának legelső előfeltétele a feudális birtokviszonyokkal való erélyes felszámolás volt. Erre a magyar nagybirtokos osztály egyáltalán nem volt hajlandó; a nagybirtokkal érdekközösségben álló magyar finánctőke ugyancsak nem szorgalmazta. A magyar uralkodó osztályok éppen, mert életerős, egészséges nemzeti ipar természetes előfeltételeit megteremteni nem voltak hajlandók, a dolgozó nép terheinek hallatlan mértékű fokozásával igyekeztek mégis ipart fejleszteni; a legantiszociálisabb módszerekkel, valósággal rablópolitikát űzve a magyar nép munkaerejével igyekeztek az országnak az adott viszonyok között egyre nyilvánvalóbban előnytelen agrárjellegét bizonyos mértékig enyhíteni. Ezek a módszerek azonban már önmagukban kizárták a magyar ipar jól megalapozott fejlődését.

A magas vámtarifákon, jelentős ipartámogatási kölcsönökön stb. kívül, sőt elsősorban, a magyar népi tömegek rendkívüli mértékben való megsarcolása volt az iparfejlesztés alapvető tényezője. A magyar ipari munkásság jogtalan helyzete lehetővé tette a magyar nagytőkének, hogy helyzeti előnytelenségét a munkaerő fokozott kizsákmányolásával ellensúlyozza. Magyarország csaknem az egyedüli ország volt Európában, ahol ebben az időben a munkások munkaidejét a törvények nem szabályozták.

*„1929-ben ... kilencórás volt az átlagos munkanap Ebben az évben Magyarországon kívül még csak Törökországban és Albániában nem volt bevezetve a nyolcórás munkanap."**

* Bézler Gyula: A magyar gyárimunkásság, 29. old.

A magyar gyárimunkásságnak 1929-ben, télen, amikor a szezónmunkák jóformán nem jönnek számításba, csaknem a negyede (24.1%-a), nyáron több, mint a harmada (35%-a) naponta 10 óránál többet dolgozott. Munkabér szempontjából a magyar munkásság Európa legrosszabbul fizetett munkássága közé tartozott. A munka produktivitásának nagyarányú fokozódása ellenére a munkásság reálbérei a háborúelőttiekhez képest jóformán nem emelkedtek. A munkabérek alacsony színvonalon tartását megkönnyítette a tőke számára az állandó nagy ipari tartalékhadsereg, amelyet az agrár túlnépesedés táplált. A mezőgazdasági munkások bére az ipari munkásság bérének alig érte el a felét.

Magyarországon a vállalkozóknak minimális szociális kiadásaik voltak. A munkások számára ismeretlen volt a fizetett szabadság. Az uralkodó osztályok a legridegebben elzárkóztak a munkanélküliség esetére való állami segély bevezetése elől.

*„A tapasztalat szerint a munkanélküli segély bevezetése a legerősebb, leggazdagabb állam háztartását megrendíteni alkalmas és magát a munkást, a népet is dologtalanságra neveli"**

— volt Bethlen István grófnak és egész kormányzati rendszerének felfogása ebben a kérdésben.

A szakszervezetekbe tömörült munkásság saját fillérei ből gondoskodott a munkanélküliek támogatásáról; a betegségi, baleset és öregség esetére szóló társadalmi biztosítás költségeit is valójában teljes egészében a munkásság viselte.

„A betegségi biztosítás járulékköltsége a munkás jövedelmének 6%-a — írja Rézler — *... ennek az összegnek a felét a munkás, a másik felét pedig a munkaadó fizeti. Tulajdonképen a munkaadó által fizetett részt is úgy vehetjük, mintha azt a munkás fizette volna. A termelési költségekben ugyanis a munkásbiztosítás díjai a munka költségeként szerepelnek. Amennyiben tehát a költségmegosztási kötelezettség nem állna fenn, ennek az összegnek a munkabért kellene növelnie."**

* Bethlen István beszédei és írásai, II. köt. 312. old.

** Rézler id. mű. 43. old.

A Bethlen-kormány idején államosított munkásbetegsegélyző (OTI) munkásvédelmi intézményből munkásnyúzó intézménnyé vált; az itt uralkodó rosszindulatú bürokratizmus, az órákig tartó várakozás, a rövid és silány minőségű kezelés állandó felháborodást okozott a munkásság körében. A Társadalombiztosító Intézet munkásfillérekből összetevődött vagyonát a népellenes kormányrendszer a munkásvédelemmel összefüggésben nem álló reakciós és kétes jellegű mesterkedésekre használta fel. A társadalombiztosítási intézeteken (OTI, MABI) kívül más, a munkások és alkalmazottak érdekeit érintő szociális intézmény nem is volt.

A munkásság kizsákmányolását még fokozta az az óriási méreteket öltő racionalizálás, amelyet csaknem az összes iparágakban alkalmaztak. A kartellek befolyásának kiterjedésével mindinkább növekvő monopolárak egyre magasabbra emelték a létfenntartási költségeket.

A Bethlen-féle gazdasági szanálásról tehát joggal elmondhatjuk, hogy kizárólag a dolgozó néptömegek költségére történt, a munkásság, parasztság, városi kispolgárság vállaira helyezett terheket a végtelenségig fokozta és az ipari termelés emelésével egyidejűleg egyre szűkebb korlátok közé szorította a széles néprétegek részesedését ezekben a termelt értékekben. Ugyanakkor, amikor a gyárüzemek óriási, sokszor 20%-ig terjedő nyereséget értek el, a magyar munkásság százezrei jóformán csak tengették életüket.

„A munkásnak nem több a bére
mint amit maga kicsikart,
levesre telik és kenyérre
s fröccsre, hogy csináljon ricsajt'
— — — — — —
„Szövőlány cukros ételekről
álmodik, nem tud kartellekről
s ha szombaton kezébe nyomják

a pénzt, s a büntetést levonják:
kuncog a krajcár: ennyiért
dolgoztál, nem épp semmiért."

— írja a magyar munkásság helyzetéről e korszak nagy költője, József Attila.

Még azt a keveset is, amit robotosainak a tőke és a nagybirtok juttatott, könyörtelenül megnyeste az állam. Az ellenforradalmi rendszer nagymértékben emelte a lakosság adóterheit. 1925-ben a Bethlen-féle stabilizáció megindulásakor a háborúelőtti 57 aranykorona helyett 127 aranykorona adó terhelt minden lakost. A közterhek az 1928—29-es gazdasági évben a nemzeti jövedelemnek kb. 45%-át nyelik el. Minthogy a magyar adórendszernek az alapelvei teljesen antidemokratikusak voltak és a szegényebb néposztályokat nagyobb terhekkel sujtották, mint a jobbmódú osztályokat, a dolgozó rétegekre nehezedő adóterhek még a rendkívül magas országos átlagnál is lényegesen nagyobb arányszámot mutattak.

Ezeket az egész Európában páratlanul súlyos adóterheket ugyanakkor a nagyközönség előtt gondosan leplezték, nemcsak azzal, hogy az adózás rendszere rendkívül bonyolult volt és az állam maga is igyekezett mennél észrevétlenebbül kihúzni az állampolgárok zsebéből jövedelmük jelentős részét, sokszor nagyobbik felét, hanem azzal is, hogy az adóknak csak kis hányada volt egyenes adó. A reakciós állam roppant adójövedelmének négyötöde: a dolgozó osztályokat különösen sujtó, közvetett, főkép fogyasztási adók. Nevezetesen az 1924—25-ös költségvetési évben, amely először zárult nemcsak deficit nélkül, de feleslegel (a Bethlen-kormány nagy diadalként könyvelte el ezt a tényt), az államháztartás egyensúlyát megteremtő hatalmas adóbevételeknek csupán 10%-a származott egyenes adókból. A legfontosabb fogyasztási cikkeket, mégpedig az elsőrendű szükségleteket szolgáló élelmiszereket 70—80%-os fogyasztási adóval terhelte meg az állam. A magyar ellenforradalmi rendszer népellenes volta minden gátlás nélkül nyilvánult meg a közterhek elosztása terén. A magas jövedelmeket és vagyonokat szinte csak jelképesen adóztatták meg, tárva-nyitva hagyták a kaput a nagy cégek és vállalatok százezres adócsalásainak, ugyanakkor az amugyis a létminimum alatt

mozgó kis háztartások adótartozásait a legnagyobb kíméletlenséggel hajtották be.

A rendkívüli adóterhek a magyar reakciós rendszer specialitása volt és sok tekintetben kiváltották a külföld csodálkozását. Mi tette szükségessé a Bethlen-kormány számára, hogy *a nemzeti jövedelemnek csaknem a felét* közterhek céljára igénybe vegye? Elsősorban az a körülmény, hogy ez volt az egyik módja annak, hogy a nagybirtokos és nagytőkés osztály gazdasági konszolidálásának költségeit a magyar népre hárítsa. A befizetett adóknak igen nagy része külföldi kölcsönök törlesztésére, a nagybirtoknak és nagytőkének különböző formában nyujtott anyagi támogatására ment. A Bethlen-féle beruházásokat, s annak a roppant hivatalnokhadseregnek a költségét, melyhez a kormány politikai célokból ragaszkodott, mind az adófizetők filléreiből fedezték. 1924-ben az állami kiadások 50%-a, a nyugdíjakkal együtt 70%-a ment személyi kiadásokra. 1926-ban Bethlen saját bejelentése szerint a trianoni kis Magyarország százezer nyugdíjas tisztviselőt tartott el, amíg Nagy-Magyarországon 1913-ban csak 63.000 nyugdíjas tisztviselő volt.

Az ellenforradalmi rendszer fasiszta lényegének megfelelően szükségszerűen fel kellett hogy duzzassza az állami erőszakszervezeteket. Minden haladó irányzat, párt, csoport vagy csupán ellenzéki megmozdulás üldözése, folytonos vadászat a kommunistákra, a munkásság és parasztság haladó elemeinek állandó ellenőrzése, a sajtó, a szervezkedés gúzsbakötése, mindez: a rendőrség, csendőrség létszámának hatalmas megnövekedését követelte.

„KULTÚR"- ÉS „SZOCIÁL"-POLITIKA

„Az erőszak bűvöletében
mit bánja sok törvényhozó,
hogy mint pusztul el szép fajunk!"
(József Attila)

A Bethlen-kormányzat szellemét úgyis jellemezhetjük: elterelni a népi tömegek figyelmét a nemzet igazi bajairól, a szociális problémákat leplezni, a belső bajokat színes, aranyozott külsővel feledtetni, a jólétnek és gyarapodásnak benyomását kelteni. A magyar uralkodó osztályok vezető emberei, akik mögött már két forradalom tapasztalata állt, mégpedig mint közvetlen, személyes tapasztalat, sokkal nagyobb gondot fordítottak a fokozott terroron kívül a demagógikus külsőségekre, mint ezt 1918 előtt tették. A kölcsönökön kívül, amelyekkel jelentős rétegeket lekenyerezett a Bethlen-kormány és amelyek segítségével egy rövid ideig tartó, de sokak számára annál káprázatosabbnak látszó gazdasági fellendülést sikerült előidézni, ezt a célt szolgálta az a kirakatpolitika is, amelyet a kormány mind kulturális, mind szociális téren követett.

„A magyar népoktatás szégyenletes hajléktalanságá"-nak felszámolását hirdette Klebelsberg Kunó gróf, a Bethlen-kormány „nagy" kultuszminisztere. Az általa eszközölt építkezésekre nem kevés milliót fordított az állam, habár sokkal kevesebbet, mint a rendőrség, csendőrség és egyéb karhatalmi alakulatok fenntartására. Az az „épületemelési

hajlam" azonban, ami Klebelsberg kultúrpolitikájának egyik fő jellemvonása volt, nem jelentette a nép kulturális színvonalának az emelését. Az 1930-as népszámlálás adatai szerint Magyarországon a hat éven felüli népesség csaknem 10%-a (pontosan 9.6%-a) írástudatlan volt. Az írástudatlanok 70%-a a szegényparasztságból és a munkásságból került ki. *A magyar dolgozó rétegek kulturális kisemmizettsége gazdasági és jogi kisemmizettségük visszatükröződése volt.* A középiskolai tanulók között a munkásság és szegényparasztság arányszáma tizenegyszer kisebb volt, mint ezen szociális rétegek arányszáma az ország összlakosságához viszonyítva. Az 1930-as népszámlálás és az 1930—31-es tanév adatai szerint a munkásság és szegényparasztság aránya a lakosságban 56.4% volt, a középiskolákban ugyanakkor csak 5.1%.* Klebelsberg ugyanakkor az ország tényleges szükségletein túlmenőleg szaporította az egyetemek számát, roppant összegeket pazarolt külföldi kollégiumok, közderültséget keltő „halbiológiai" intézetek stb. létesítésére.

„*A magyar kultúrpolitika szervezetének épülete nem gulaalakú, hanem alul keskeny és felül szélesedő oszlop*" — kénytelen elismerni Klebelsberg gróf kultúrpolitikájáról az akkor bethlenista, utóbb nyiltan fasiszta Weis István.**

A szép nemzeties motívumokkal díszített új iskolaépületek a magyar nép mélységes nyomora mellett éppúgy mutatós külsőségek maradtak csupán, mint azok a nemkevésbbé csinos Faksz-kölcsönökkel épített kislakások a mezőgazdasági munkások számára, amelyekben sokszor ágy és meleg takaró nélkül, rongyokba burkolva, éhesen kuporogtak a ház lakói a hideg tűzhely mellett. Rendesen nem is soká bírták a szép új lakásban. A kislakások építésére folyósított hitel olyan drága volt, hogy annak törlesztése a bennlakó munkáscsaládok évi összes jövedelmének nem kevesebb mint 35%-át nyelte el.*** Nem csoda, ha

* Földes Ferenc könyvéből: Munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon.

** Weis István: Hová? 118. old.

*** Kerék Mihály cikkéből: A magyar mezőgazdasági munkás egészségügye. Magyar Szemle 1933 december.

a mezőgazdasági munkásság menekült ezekből a házakból, ami azonban nem zavarta a kormánysajtót abban, hogy a kislakásépítést, mint hatalmas szociális vívmányt állítsa mind a belföld, mind a külföld közvéleménye elé.

Ez a kirakatpolitika érvényesült egészségügyi téren is. A fényes szegedi és budapesti klinikák nem változtattak azon a tényen, hogy Magyarország a halálozások arányszáma terén európai viszonylatban igen kedvezőtlen helyet foglalt el: e tekintetben a „vezető" országokhoz tartozott Európában. A rossz élelmezési és még rosszabb lakásviszonyok következtében, a legszükségesebb betegséget megelőző (profilaktikus) intézmények hiján nemcsak a tüdőbaj kapta a „morbus Hungaricus" (magyar betegség) elnevezést, hanem a különböző járványok is, kanyaró, vörheny, stb., időről-időre olyan méreteket öltöttek, amilyenek a legtöbb külföldi országban már teljesen ismeretlenekké váltak.

A magyar nép iszonyú testi és lelki nyomorának súlya alatt szinte feljajdul a kor költője:

„Ezernyi fajta népbetegség,
szapora csecsemőhalál,
árvaság, korai öregség,
elmebaj, egyke és sivár
bűn, öngyilkosság, lelki restség,
mely hitetlen, csodára vár..."

(József Attila)

A revizionizmus volt a Bethlen-kormány külpolitikájának alapja. Bethlen állandóan hangsúlyozta, hogy a trianoni békeszerződés megváltoztatását békés úton, a Népszövetségen keresztül akarja elérni. A békés revízió hangoztatása ugyanúgy csupán külsőséges és ideiglenes alkalmazkodás volt az akkori nemzetközi helyzethez, mint Bethlen belpolitikája. Az a körülmény, hogy az egész világon demokratikus és pacifista irányzatok kerekedtek egyelőre felül, hogy európai viszonylatban nem alakultak még ki számottevő revizionista erők és csoportosulások, végül Magyarország ráutaltsága a trianoni győztes hatalmakra és azok szervezetére, a Népszövetségre, nem hagytak más lehetőséget a magyar reakció számára, minthogy ideig-óráig és főkép kifelé békés szándékokat hangsúlyozzon.

A huszas években a magyar reakció nyilt sisakkal nem léphetett fel, valójában azonban olyan célokat követett, amelyek nagy nemzetközi konfliktusokat előfeltételeztek, békés úton, háború nélkül nyilvánvalóan nem voltak elérhetők.

Bethlen külpolitikája egyrészt a győztes antanthatalmak, nevezetesen Franciaország és Anglia közötti ellentétek kiéleződésére, másrészt az olasz és német imperializmus revizionista törekvéseinek megerősödésére orientálódik. Amint látjuk, a huszonötéves reakciós kor agresszív, háborúra spekuláló külpolitikájának Bethlen

nemcsak előkészítője, de tulajdonképeni megalapozója volt. A Bethlen-kormány külpolitikája imperialista külpolitika volt, hiszen valójában a Trianon előtti Magyarország régi határainak, területi integritásának visszaállítását, visszaszerzését, tízmilliónyi idegen nemzetiség elnyomatásának a visszaállítását tűzte ki céljául. Az ú. n. utódállamok robbantására törekedett a bethleni külpolitika, azaz teljes mértékben agresszív és háborús politika volt. Ezért tért ki Bethlen a Csehszlovákiával, Romániával, Jugoszláviával való barátságos tárgyalások elől, sőt visszautasította ezeknek az államoknak nem egy ízben megnyilvánuló törekvését a békés megegyezésre. Bethlen ugyanis ezekkel az államokkal nem kiegyezni akart, hanem ezeknek az államoknak a megsemmisülésére spekulált. Pedig a szomszédainkkal való megegyezésre, jelentős magyar területek békés úton való visszaszerzésére megvoltak a lehetőségek. A Teleki-kormány idején, 1920-ban és 1921-ben folytak ilyen tárgyalások a magyar és cseh kormányok között. Bethlen kormányrakerülése után ezek a tárgyalások megszakadtak. Bethlen az erdélyi magyar nagybirtokosok anyagi kárpótlásának tűzön-vízen keresztül való erőszakolásával, amiben ő közvetlenül érdekelt fél volt, teljesen elmérgesítette a viszonyt Magyarország és Románia között. A kisantant országok minden békés kísérletét, barátságos gesztusát Bethlen a legkövetkezetesebben visszautasítja. A horvát elszakadási mozgalmak támogatásával Jugoszláviában nem hagy kétséget aziránt, hogy Jugoszlávia felbomlasztására törekszik, mint ahogy Csehszlovákiát illetően Magyarország nyiltan a szlovák—cseh ellentétek kiéleződését tartotta kívánatosnak. A magyar kormány nyiltan ellenséges magatartása és különösen Magyarországnak 1927-ben bekövetkezett olasz orientációja, azt eredményezték, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia részéről a barátságos megegyezésre irányuló kísérletek ellanyhultak, azonban nem szakadtak meg teljesen. Igy Masaryk, a Csehszlovák köztársaság elnöke élete végéig nem szünt meg magyar és nemzetközi tényezők előtt ismételten hangsúlyozni, hogy a többségükben magyar-

lakta területek nagyrészének visszaadását méltányosnak és mind az európai béke, mind a csehszlovák állam érdekében állónak tartja. A maga részéről hajlandó volt eziránvú lépéseket tenni, amennyiben a magyarok „megváltoztatják taktikájukat", azaz lemondanak a csehszlovák köztársasággal szembeni ellenséges politikájukról. *„Masaryk egyik legnagyobb gondját ez a kérdés alkotja"* — írja 1931-ben ennek a kérdésnek kitűnő ismerője, a különben revizionista és konzervatív Steier Lajos.*

A magyar kormányzat nemcsak nem használta ki azokat a lehetőségeket, amelyek az utódállamokban élő magyarok sorsának enyhítésére adva voltak, hanem ellenséges magatartásával, titkos irredentacsoportok, sokszor terrorista szervezetek létesítésével az utódállamokban rendkívüli mértékben súlyosbította a magyar nemzeti kisebbségek amúgysem könnyű helyzetét.

A revizionizmus a magyar ellenforradalmi rendszer számára nemcsak a külpolitika iránya volt, hanem ennél sokkal több. A területi integritás hangoztatása, a felülről nagyranevelt honfibú, az országzászlós, nemzeti gyászünnepek a magyar reakciónak jó szolgálatot tettek: az idegen segítséggel hatalomra került rendszer így igyekezett egyáltalában nem hazafias eredetét elfelejtetni és a tömegek felé bizonyos nemzeti dekorációt építeni nem kevésbbé hazaáruló további tényked ései leplezésére. A revizionizmusból élt, ez akart erkölcsi tőkéje lenni annak a néppusztító rendszernek, amely a magyar nép elől szinte elzárta a levegőt, a fejlődésnek, felemelkedésnek minden lehetőségét.

Bethlen és a revizionista politika többi irányítói maguk sem hitték, nem hihették, hogy Magyarország visszakaphatja régi határait, hogy Magyarországot régi formájában vissza lehessen állítani. Ezt hangoztató jelszavaik csak a tömegek soviniszta elszédítését célozták az országon belül, nemzetközi konfliktusnak a kirobbantását, a reakciós és agresszív erők megerősödését és előretörését az országon kívül. A sovinizmus nagyraszításával akarta létét meghosz-

* Steier Lajos: A csehek és a revízió. Magyar Szemle 1931. 42. szám. 188. old.

szabbítani a félfeudális nagybirtok és a vele összenőtt rablókapitalizmus.

Ha a trianoni igazságtalanságok orvoslására való jogos törekvés irányította volna a Bethlen-kormány külpolitikáját, akkor ez utóbbi kereste volna a megegyezést a szomszéd államokkal s főkép keresnie kellett volna a közeledést ahhoz az országhoz, amely a trianoni szerződést, mint imperialista, rabló szerződést elvetette: a Szovjetunióval. Annál is inkább, mert a Szovjetunió ebben az időben figyelemmel kísérte Erdély kérdését. Besszarábia annektálásával a Szovjetuniót súlyos sérelem érte Románia részéről. A Szovjetoroszországhoz való közeledés az adott helyzetben azzal a közvetlen haszonnal is járt volna, hogy Magyarország áttörte volna külpolitikai izoláltságát, mint ahogy az Németországnak sikerült 1922-ben a Szovjetoroszországgal Rapallóban kötött szerződéssel. Magyarországnak tehát közvetlen és pillanatnyi, mind távolabbi és tartós érdekei azt követelték, hogy jóviszonyt vagy legalábbis normális gazdasági és politikai kapcsolatot tartson fenn a Szovjetállammal. De a Bethlen-kormánynak se bel-, se külpolitikáját nem irányították nemzeti szempontok. A szocialista állam ellen táplált féktelen gyűlölet vezető köreinknél a nemzeti érzést, az ország tényleges érdekeit szolgáló reális külpolitikai szempontokat háttérbe szorította.

A magyar sajtó, iskolák, felelős politikai tényezők zabolátlan rágalomhadjárata a szovjetállammal szemben előkészítette a talajt arra, hogy a magyar népet a legelső adandó alkalommal belevigyék egy szovjetellenes háborúba. Ennek a gondolata egyáltalában nem a Bethlen utáni nyiltan fasiszta kormányzatok idején merült fel először. 1920-ban a francia kormány bizalmas felszólítására (Paléologue-féle jegyzék) a magyar kormány a legnagyobb készséggel állt Franciaország és Lengyelország rendelkezésére szovjetellenes háború céljaira. Magyarország nagymennyiségű hadianyagot bocsátott Lengyelország rendelkezésére, késznek nyilatkozott százezerfőnyi hadsereget adni Oroszország ellen. Ez utóbbi szándék realizálódása azon múlott, hogy sem Csehszlovákia nem volt hajlandó magyar csapatokat áten-

gedni a területén, sem Anglia nem nézte jó szemmel az így kialakulóban levő együttműködést Magyarország és Franciaország között. Franciaország a Paléologue-féle titkos jegyzékben egész sor magyar város: Arad, Nagyvárad, Kassa, Pozsony, Szabadka stb. visszaadását helyezte kilátásba, ha Magyarország fegyveres segítséget nyujt Lengyelországnak Szovjetoroszország ellen.

A Paléologue-féle kísérlet sikertelensége után sem hagyja el a magyar ellenforradalmi rendszer vezetőit a remény, hogy még sikerül nekik egy szovjetellenes háborúban való aktív részvétellel a nyugati hatalmak előtt olyan érdemeket szerezni, amelyek ez utóbbiakat arra fogják indítani, hogy Magyarország revizionista törekvéseit honorálják.

A Bethlen-kormány hajlandósága Magyarországot szovjetellenes célok szolgálatába állítani, egy pillanatra sem volt kétségbevonható. A magyar kormány 1924-ben megtagadja a már aláírt szovjet-magyar gazdasági szerződés ratifikálását, noha ezen szerződés által tervbevett nagyarányú gép-, vasúti felszerelés-, stb. rendelések rendkívül előnyös kihatással lettek volna a válságban lévő magyar iparra. Bethlennek oroszlánrésze volt abban, hogy ezt a leginkább Gratz Gusztáv által szorgalmazott közeledést Oroszországhoz a kormány mint „veszélyes hazárdjátékot" elvetette.

Bethlen, mint látjuk, elutasította mind a szomszédos országokkal, mind a győztes nagyhatalmakkal való megegyezés politikáját a trianoni határok megjavítása érdekében. A Szovjetunióhoz való közeledést is elvetette és a reakciós és agresszív revizionista erőkkel való együttműködés felé irányította Magyarország külpolitikáját. 1927-ben megkezdődik Magyarország olasz orientációja és ugyancsak Bethlen újítja fel a németbarátság politikáját. 1930 végén Bethlen közelebbi gazdasági és politikai kapcsolatok megteremtése érdekében ellátogat Berlinbe. A magyar kormánynak ez a lépése európaszerte feltűnést keltett: 1918 óta először látogatott el magyar miniszerelnök a német fővárosba. Nem véletlenség, hogy erre csak akkor került sor, amikor Németországban a jobboldali Brünning került hatalomra s a weimari demokrácia már végnapjait élte. Mind-

addig Magyarország nem is kereste a közeledést a volt szövetséges országgal, noha ez a versailles-i béke következtében tényleges sorsközösségben volt Magyarországgal. Nem kereste azért, mert az ellenforradalmi rendszer még a weimari köztársaságot is túldemokratikus rendszernek tartotta és a Stresemann-féle külpolitikát túlbelenyugvónak.

Bethlen revizionista terveiben a német imperializmus mielőbbi lábraállása, megerősödése, mint rendkívül fontos és kívánatos elem szerepelt kezdettől Bethlen távolról sem túlzott és nem ferdítette el a tényeket, amikor 1938-ban kijelentette a képviselőházban, „miniszterelnökségem alatt és azóta is a németbarát politikának voltam szószólója külpolitikai téren". Nem véletlenség, hogy Bethlen az osztrák Anschlussnak — Ausztria Németországhoz való csatolásának híve volt, noha tudnia kellett, hogy Németország ilyetén módon való megerősödése és előretörése kelet felé, roppant veszélyeket rejt magában Magyarország számára. Bethlen imperialista, a magyar szupremáciához ragaszkodó politikája szükségszerűen szlávellenes volt. „Az antant által létrehozott dunai békekötés szláv béke." ... „A szláv túlsúly" ellen van szükség a revizionista hatalmak összefogására — hangsúlyozza 1933-ban a berlini Kulturbundban tartott előadásában.* Már ennek a szlávellenességnek is Bethlent a német imperializmussal való összefogás felé kellett löknie.

Ha a németbarát külpolitika kialakulása nem is esik Bethlen kormányzásának idejére, ennek a külpolitikai orientációnak ő a tulajdonképeni megindítója.

Ahogy a német imperializmus megerősödik és egyre nyíltabban a háborús politika útjára lép, úgy tartja Bethlen is egyre kevésbbé szükségesnek a revíziós törekvések békés jellegét hangsúlyozni.

„A területi revíziók mindig nehéz dolgok voltak: területeket, amelyért vérrel és vassal küzdöttek, szép szóval és diplomáciai játékkal nem lehet visszanyerni... Udvarlással sem

* Bethlen István: Magyarország az új Európában. Magyar Szemle, 1933 április.

megyünk sokra, az erősebb fél ezt a gyöngeség és a lemondás jelének veszi."*

1933 márciusában, tehát már Hitler hatalomra kerülése után mondotta ezeket a szavakat Bethlen Berlinben. Ez nyilt beszéd volt és teljesen összhangban állt a német fasizmus külpolitikai törekvéseivel.

*

A bethleni konszolidációs politika csak látszólag volt középutas politika a jobboldali fasiszta és baloldali, kommunista irányzat között, amely utóbbin minden baloldali demokratikus törekvést értettek. A magyar nagybirtokosok és nagytőkések azzal, hogy Bethlent tették meg kormányelnökké, nem mondtak le fasisztikus kormányzati módszereikről. A Bethlen-kormányzat a huszonötéves reakciós korszak megalapozása volt, szerves kapocs a tizenkilences— huszas nyilt fehérterror korszaka és a Gömbössel meginduló, egyre nyiltabb és totálisabb fasiszta és németbarát korszak között.

A bethleni politika sikerei — álsikerek, — eredményei — látszateredmények voltak. A Bethlen-kormány 1931-ben bekövetkezett csúfos bukása mintegy előrevetítette, mi lesz a sorsa az 1919-es ellenforradalom-szülte egész népellenes, reakciós rendszernek. Ennek megteremtésében, az ország katasztrófába zúdításában Bethlen István grófnak kétségtelenül kimagasló, sőt vezetőszerep jutott.

* U. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A *Magyar Törvénytár* 1922—1929. köte'ei.
Apponyi Albert gr.. *Emlékirataim. Bp. 1922.*
Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzében. München. 1923.*
Gratz Gusztáv: *A bolsevizmus Magyarországon. Bp. 1920.*
Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora. Bp. 1935.*
Rákosi-per Bp. 1935.
Garami Ernő: *Forrongó Magyarország. Wien. 1922.*
Jászi Oszkár: *Magyar kálvária — magyar feltámadás. Bécs. 1922.*
Kelemen Béla: *Adalékok a szegedi ellenforradalmi kormány történetéhez. Szeged. 1923.*
Peidl Gyula: *Kik hívták be a románokat Budapestre? Bp. 1922.*
Szekfü Gyula: *Három nemzedék. Bp. 1920.*
Beniczky Ödön vallomása. *Az Ujság 1925 május 31.*
Bethlen István gr. *beszédei és irásai. Ep. 1933.*
Surányi Miklós: *Bethlen. Bp. 1927.*
Schmidt—Pauli, Edgar: *Graf Stephan Bethlen. Berlin. 1934.*
Klebelsberg Kunó gr.: *Neonacionalizmus. Bp. 1928.*
Károlyi Mihály: *Tiétek a föld!*
Szende Pál: *Új október felé.*
Heténvi Imre: *Amikor a rend őre voltam. Bp. 1941.*
Nagy Tibor: *Die ungarische Nationalbank. München. 1931.*
Dzelepy: *L'alliance des fascismes. Paris. 1934.*
Rézler Gyula: *A magyar gyári munkásság. Bp. 1940.*
Matolcsy—Varga: *Magyarország nemzeti jövedelme 1929/1930. 1934/35. Ep. 1936.*
Illyefalvi I. Lajos: *Budapest statisztikája. Bp. 1929—30.*
Weis István: *A mai magyar társadalom. Bp.*
Weis István: *A magyar falu. Bp. 1931.*
Weis István: *Hova? A magyar jövő útja. Bp. 1931.*
Féja Géza: *Viharsarok. Ep. 1937.*
Illyés Gyula: *A puszták népe. Bp. 1936.*
Szabó Zoltán: *A tardi helyzet. Ep. 1937.*
Kovács Imre: *A kivándorlás. Bp. 1938.*
Darvas József: *Város az ingoványon. Bp. 1945.*
Mód Aladár: *400 év küzdelme az önálló Magyarországért.* 2. kiad. 1945.
Nagy Imre: *Agrárproblémák. Bp. 1946.*
Földes Ferenc: *Munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon. Bp 1941.*
Cikkek a *Magyar Szemlé*-ből és a *Közgazdasági Szemlé*-ből.

TARTALOM

oldal

Az ellenforradalom győzelme és a fehérterror 7

Az első ellenforradalmi nemzetgyűlés 10

Konszolidációs kísérletek 16

A Bethlen kormány megalakulása 19

A földreform 26

Pénzügy, államháztartás 33

Az ellenforradalom gazdasági konszolidációja 41

„Kultúr"- és „szociál"-politika 48

Revizionista külpolitika 51

Felhasznált irodalom 59

HIBAIGAZÍTÓ

36 oldal: „1924-től 1919-ig" *helyett* „1924-től 1929-ig"

54 oldal: „Szovjetúnióval" *helyett* „Szovjetunióhoz"

54 oldal: „mind" *helyett* „valamint"

2.— Ft